

LUNDS
UNIVERSITET

Boendesegregation i det svenska folkhemmet

- en studie av statens konceptualisering av ett samhällsproblem
och makthierarkier i samhället

Therese Wulff

Mänskliga Rättigheter
Höstterminen 2009
MRSK01
Handledare: Dan-Erik Andersson

Abstract

The study aims to make visible how the Swedish state has been constituting and conceptualising segregation in housing as a societal problem since 1950. Critical discourse analysis makes up the theoretical and methodical framework. It focuses on the relationship between the conceptualisation of segregation in housing and the hierarchies of power along ethnic and class dimensions in the making of a discursive practice. Motivated by the ideology of the Swedish Model of the welfare state, the areas from the time of the Million Program and its inhabitants have come to be represented as segregated elements which are supposed to become integrated and disciplined. Instead of noticing society's accountability in the making of segregation only certain groups have been blamed as scapegoats for a relational problem. It is a process indicating a continued ideological divide in a superior "us" and inferior "other", which in a wider perspective affects the political approach to integration and segregation. The study thus argues that the discursive practice keeps reproducing dominant hierarchies of power.

Keywords: class, discourse, ethnicity, ethnic discrimination, integration, Million Program, segregation, segregation in housing, the Swedish Model of the welfare state

Innehållsförteckning

Abstract	1
Innehållsförteckning	2
1 Inledning	3
1.1 Syfte och frågeställning	4
1.2 Avgränsningar	4
1.3 Begreppsanvändning	5
1.4 Material	6
1.5 Tidigare forskning	7
2 Teori och metod	8
2.1 Diskurs, kunskap och makt	8
2.2 Kritisk diskursanalys som teori och metod	9
2.2.1 Teoretiska utgångspunkter	10
2.2.2 Konstruktion av subjektet	11
2.2.3 Metodiskt tillvägagångssätt	11
2.3 Operationalisering av teori och metod	12
3 Boendesegregation ur ett maktperspektiv - analytiska utgångspunkter	15
3.1 Hur uppkommer boendesegregation?	15
3.2 Det svenska folkhemmet och slummen	17
4 Konceptualisering av boendesegregation	20
4.1 Ett samhällsproblem växer fram	20
4.1.1 Föreställningar om integration och segregation	23
4.2 Strategier och utredningar utformas	25
4.2.1 Disciplinering och förbättring av folkmaterialet	27
4.3 Framväxten av en storstadspolitik	29
4.3.1 Diskursiv förändring eller reproducerad praktik?	32
4.4 En urban utvecklingspolitik	34
4.4.1 Reproduktion av makthierarkier	35
5 Vem talar och vem talar inte?	38
5.1 Tolkningsföreträde och identitetskonstruktion	38
5.2 Underifrån perspektiv och dess praktiska realisering	39
6 Diskussion och avslutande reflektioner	40
6.1 Ideologiska, sociala och politiska konsekvenser	40
Referenser	42
Litteratur	42
Offentliga dokument och rapporter	43
Internet	43

1 Inledning

Fattigdom, slum, arbetslöshet, ohälsa, kriminalitet, listan kan göras lång med associationer som kommit att förknippas med svenska förortsområden. De områden som avses i den politiska debatten kring boendesegregation har främst varit allmännyttans bostadsområden som byggdes under sextio- och sjuttioalet – ett byggnadsprojekt som gick under namnet Miljonprogrammet. Områdena har dömts ut som problemområden drabbade av ett stort utanförskap, områden som inte riktigt speglar självbilden av det svenska välfärdssamhället. Alliansen gick i valet 2006 ut med målet att bryta det fördjupade utanförskapet i svenska samhällen, och den tilltagande segregationen har setts som en svensk "ödesfråga" som delat landet. Det är med andra ord ett problem som anses hota den nationella samhällsgemenskapen.

På senare tid har debatten kommit att kretsa kring etniska dimensioner där invandrarnas kulturella bakgrund blivit en del i problembilden. På ett övergripande plan är boendesegregation en politisk debatt om integration och segregation. Specifika områden och invånare representeras både uttalat och implicit som segregerade element som ska integreras in i samhällsgemenskapen. Samtidigt som en statlig maktapparat byggs upp som ska utveckla de avvikande områdena och dess invånares potential, görs dem till föremål för disciplinering. Att komma ur fattigdom, arbetslöshet, ha en god hälsa och leva i ett tryggt område är en del i samhällets idealbild, och en eftersträvansvärd sådan. Dock är diskursen kring boendesegregation historiskt infekterad med en praxis som exkluderar och inkluderar utifrån denna idealbild, vilken riskerar att få en stigmatiserande effekt på de så kallade "utsatta" områdena och dess invånare.

Invandrare har kommit att få den lägsta statusen i dagens samhälle där de av forskare har utnämnts som den nya arbetarklassen.¹ Makthierarkier i samhället får ett väldigt konkret uttryck i frågan om boendesegregation eftersom olika gruppers levnadsvillkor blir påtagligt synliga. Det gör boendesegregation till en intressant forskningsfråga som också är politiskt relevant, och som kan leda vidare till en diskussion om det samhälle vi skapar.

¹ Se exempelvis Molina, 1997:93, där hon påpekar att invandrarnas roll i det svenska samhället kommit att likställas med arbetarklassens gamla ställning. Även sociologerna Diana Mulinari och Anders Neergard ägnar sig i *Den nya svenska arbetarklassen* (2004) till att undersöka invandrarnas position i samhället med fokus på relationen mellan LO och fackligt aktiva invandrare. Mulinari och Neergard behandlas dock inte i denna uppsats.

1.1 Syfte och frågeställning

Syftet är att analysera den svenska statens officiella inställning till boendesegregation sedan år 1950 fram till 2009. Detta görs med hjälp av kritisk diskursanalys. Fokus för analysperspektivet kommer att ligga på sambandet mellan konceptualiseringen av boendesegregation och maktrelationernas betydelse utifrån etnicitet och klass i skapandet av den offentliga diskursiva praktiken. Diskursanalysen strävar särskilt efter att klargöra föreställningar om vad som är problemet, dess orsaker och lösningar, och därmed hur politikens subjekt och objekt identifieras. På ett övergripande plan är således syftet att undersöka konstruktionen av ett politiskt problem och hotbilder över tid. Det mer specifika syftet är att analysera hur vissa områden och dess invånare konceptualiseras och hur boendesegregation som problem konstrueras inom politiken. Uppsatsen ska ses som ett inlägg i den kritiska debatten kring statens förhållningssätt till integration respektive segregation.

Frågeställningen som styr undersökning och analys är följande: hur konstitueras och konceptualiseras boendesegregation med dess subjekt och objekt i den politiska diskursiva och sociala praktiken från år 1950 fram till 2009? För att kunna besvara frågeställningen är det också viktigt att belysa vilka som har tolkningsföreträde att definiera problem och hur det förhåller sig till makthierarkier i samhället. Relevant för konceptualiseringen i nutid är också att se hur staten historiskt har förhållit sig till fattigdom och städernas slumområden.

1.2 Avgränsningar

Undersökning och analys är avgränsad till år 1950 fram till 2009. Den nedre tidsgränsen har valts på grund av att boendesegregation började diskuteras i den politiska sfären under början av femtiotalet. Boendesegregation i den mening att människor med olika resurser koncentreras i olika områden var i sig inget nytt men det skedde under denna period en förändring i folkets och politikernas uppfattning som bidrog till dess etablering som ett negativt samhällsfenomen. Kraven på statliga åtgärder bidrog till att boendesegregation som politiskt fält introducerades på den offentliga arenan. Den övre tidsgränsen har valts för att få en bild av konceptualiseringen av boendesegregation över tid.

Konceptualiseringen av boendesegregation kommer i huvudsak att analyseras utifrån faktorerna etnicitet och klass. Uppsatsen präglas därmed av ett intersektionellt analysperspektiv. Intersektionalitet är ett användbart analysredskap som bidrar till att i större grad problematisera och klarlägga ett fenomenets komplexitet. Trots begreppets uppkomst ur den postmoderna feministiska rörelsen kommer hänsyn till kön inte tas i beaktande. Valet motiveras med att socioekonomisk och etnisk boendesegregation framträder som de mest fundamentala kategorierna som politisk problembeskrivning använder sig av för att beskriva segregationsmönstrens karaktär.

Forskning och politik brukar framhålla tre typer av segregationsmönster; demografisk, socioekonomisk och etnisk segregation. På grund av valt analysperspektiv kommer demografisk segregation inte att belysas även om det tar udden av problematikens helhetsperspektiv. Att inte inbegripa demografisk segregation kommer dock att innebära teoretiska och metodiska svårigheter på grund av att aspekterna är intimt förknippade med varandra. Vid en genomläsning av statliga offentliga texter presenteras bilden av så kallade "utsatta" bostadsområden som att övervägande bebos av invandrare. Samtidigt framstår problematiken som en resursfråga vilket ger den ett tydligt klassperspektiv. Dessutom finns ett samband mellan ålder och inkomst vilket bidrar till svårigheten att bortse från den demografiska aspekten. Trots sambanden mellan de tre segregationsmönstren ger den socioekonomiska och etniska dimensionen en tydligare fokusering för uppsatsens analysperspektiv utifrån etnicitet och klass.

1.3 Begreppsanvändning

Ett begrepp som kräver närmare redogörelse är konceptualisering. Konceptualisering ska här förstås som de politiska uppfattningar eller föreställningar som finns kring boendesegregation. Begreppet används i nära anknytning till vald teori vilket innebär att de föreställningar som framkommer ska tolkas som subjektiva. De är med andra ord inte givna föreställningar som är utan som istället har skapats utifrån specifika förutsättningar.

Ett begrepp som ofta kommer användas på grund av att det flitigt förekommer i det material jag granskat är invandrare. Ingvar Svanberg och Mattias Tydén framhåller att "invandrare" som statistiskt begrepp åsyftar människor som invandrat till och bosatt sig i en stat som inte är deras födelseland.² Dock har "invandrare" även en social och politisk dimension där man kan säga att syftet med invandrarbegreppet är att aktivt särskilja en viss typ av befolkning från majoritetssamhället. Med invandrarbegreppet följer ett historiskt bagage av stereotypifiering och stigmatisering av "främmande" grupper. Det är således problematiskt att använda på grund av att det homogeniserar heterogena grupper och individer med olika etniska bakgrunder utifrån en föreställning om en homogen "svenskhet". Min utgångspunkt är att "invandrare" är en social konstruktion och att begreppet har en inneboende maktaspekt genom att exkludera grupper från ett uppfattat majoritetssamhälle.

Vidare är invandrarbegreppet intimt förknippat med etnicitet. Likaså som invandrarbegreppet har sin utgångspunkt i ett socialkonstruktivistiskt maktperspektiv så används etnicitet i samma bemärkelse. En viktig utgångspunkt är således att den mening vi ger till olika etniciteter inte är givna utan de har gradvis växt fram i ett socialt och diskursivt samspel mellan "vi" och "dem". Forskare brukar dock framhålla en relativt enad syn kring att etnicitet har att göra med identitetskonstruktioner av grupper utifrån kulturella eller sociala linjer,³ men hur etnicitet ska förklaras och definieras på ett djupare plan och vilka faktorer som är begreppets mest

² Svanberg & Tydén, 1999:9

³ Peterson & Ålund, 2007:16

fundamentala kärna råder det å andra sidan stridigheter om.⁴ Skillnad måste dock göras mellan min analytiska tillämpning av begreppet och så som det förekommer i material jag granskat. Där använder flertalet statliga texter begreppet som givet och oproblematiskt vilket min analytiska utgångspunkt ifrågasätter. Begrepps användningen av både invandrare och etnicitet knyter an till vald teori.

Då klass är ett annat flitigt förekommande begrepp som används på två olika sätt kräver det också en närmare redogörelse. I förhållande till etnicitet så framhäver Irene Molina en väsentlig skillnad genom att referera till Paul Gilroys syn på klass och etnicitet. Hans ståndpunkt är att klass är ett ekonomiskt materiellt fenomen medan etnicitet är en social konstruktion.⁵ Den distinktionen görs även här. Det motiveras med att statliga offentliga texter kring socioekonomisk segregation huvudsakligen för fram detta perspektiv på klass. Ytterligare en aspekt som hör till begreppets analytiska ändamål är dess koppling till etnicitet på så sätt att förtryck och maktrelationer utspelar sig längs flertalet sammantagna (makt)dimensioner.

1.4 Material

Ett problem som inträder när kritisk diskursanalys används som teori och metod är hur man ska avgränsa diskursen. Diskursens (dvs. materialets) avgränsning har i detta fall gjorts utifrån uppsatsens syfte. För undersökningen har primära källor som statliga offentliga dokument använts. Dokumenten utgörs av statliga offentliga utredningar (SOU), regeringspropositioner, regeringsskrivelser, rapporter från statliga institutioner, samt övrig information som finns att tillgå på regeringens hemsida. Sekundära källor som tidningsartiklar kommer också att användas. Diskursen kring boendesegregation har dykt upp inom olika politikerområden sedan femtiotalet. Beroende på tidsperiod har boendesegregation huvudsakligen inbegripits inom antingen bostadspolitiken, storstadspolitiken eller integrationspolitiken. Därför kommer jag i min undersökning inbegripa dessa tre politikerområden i varierade grad beroende på vilken tidsperiod jag fokuserar på. För analys av undersökningsmaterial kommer sekundära källor i form av akademisk litteratur att användas.

På grund av tillgång till tid och material kommer dock undersökningen från femtiotalet fram till 1985 att baseras på sekundära källor. De sekundära källorna utgörs av senare SOUs, regeringspropositioner och regeringsskrivelser som behandlar boendesegregationens problematik och politiska riktlinjer under nämnd tidsperiod. Diskursanalysens fokus kommer således att ligga på nittioalet och framåt utan att för den skull förlora väsentliga förändringar i den diskursiva praktiken över tid. Åtgärdsprogrammet "Hela Sverige-strategin" (1985 till 1991) har dock varit svår att få tag på varav jag även där har varit tvungen att förlita mig på statliga sekundära källor.

⁴ För en kort överblick över begreppets omtvistade och mångdimensionella karaktär se Abby Peterson och Aleksandra Ålunds bidrag till antologin *Etnicitet – perspektiv på samhället* (2007), red. Mikael Hjerm och Abby Peterson, kapitel 1: "Etniciteter: Ras, kön, klass, identitet och kultur", s. 11-22

⁵ Molina, 2005:103

1.5 Tidigare forskning

I Sverige finns ett brett akademiskt forskningsfält inom discipliner som kulturgeografi, sociologi och ekonomi som rör boendesegregation. Etnicitet har i den senare tidens forskning kring ämnet blivit alltmer framträdande bland annat på grund av att boendesegregation upplevts ha fått en allt större etnisk dimension, samt på grund av uppvaknandet av den kritiska integrations- och diskrimineringsdebatten. Ett verk som blivit en grundstomme i debatten är Irene Molinas avhandling *Stadens rasifiering – etnisk boendesegregation i folkhemmet* (1997). Hon undersöker den svenska statens och bostadsföretagens roller i skapandet av den rasifierade staden genom att undersöka boendepolicys och ideologier som präglat föreställningar om det svenska folkhemmet. Molinas verk har varit en inspiration för denna uppsats om än fokus kommer att ligga på statens officiella inställning till boendesegregation som problem och ej hur myndigheter har medverkat till segregationsprocesser. Molina har med sin kompetens om ämnet även bidragit till diverse SOUs, senast den om "Makt, integration och strukturell diskriminering" ledd av sociologiprofessorn Masoud Kamali – en av de största kritikerna mot regeringens integrationspolitik.

Två andra verk som figurerat som inspiration är Camilla Palanders avhandling *Områdesbaserad politik för minskad segregation – en studie av den svenska storstadspolitiken* (2006), samt Susanne Urbans avhandling *Att ordna staden – den nya storstadspolitiken växer fram* (2005). Båda verken följer politikens utveckling och ifrågasätter huruvida områdesbaserade interventioner kan bryta boendesegregationen. Urban använder en teoretisk vinkling om grannskapets betydelse för integration vilket inte kommer behandlas här även om hennes undersökning är intressant för uppsatsens syfte i stort.

Andra erkända namn inom den svenska boendesegregationsdebatten är Roger Andersson, verksam professor i kulturgeografi vid Uppsala universitet, som har skrivit en mängd artiklar och bidrag till diverse antologier och statliga offentliga utredningar om ämnet. Vidare har Aleksandra Ålund, professor vid Tema Etnicitet vid Linköpings universitet, Urban Ericsson, doktorand i etnologi vid Uppsala universitet och Per-Markku Ristilampi, docent i etnologi på Internationell Migration och Etniska Relationer (IMER) vid Malmö högskola, publicerat material som kommit med viktiga insikter som forskare gärna återkommer till. De två sistnämnda är särskilt intressant i de att de tillsammans med Molina skrev *Miljonprogram och media – föreställningar om människor och förorter* (2002). Även om studien fokuserar på medias framställning av miljonprogramsområdena är det en bild som inte är reserverad till media. Den återspeglas även i den politiska diskursen kring boendesegregation vilket gör studien intressant. Detta är dock enbart ett axplock av de mest erkända namnen inom fältet och deras bidrag i debatten.

2 Teori och metod

Med tanke på att boendesegregation knyter samman olika discipliner har forskning kring ämnet haft olika teoretiska och metodiska infallsvinklar. Valet att använda kritisk diskursanalys som uppsatsens teoretiska och metodiska ramar föll sig dock tämligen naturligt utifrån uppsatsens syfte. På senare tid har det inom samhällsvetenskaplig forskning blivit alltmer populärt att använda diskurs som ett teoretiskt begrepp för analys av hur samhällsfenomen tolkas och förstås. Kritisk diskursanalys förutsätter och modifierar Foucaults diskursteori, men är också tacksam att använda som ett konkret tillvägagångssätt för att genomföra analysen. Kritisk diskursanalys förutsätter således att man har "accepterat" diskursbegreppets teoretiska ramar, och därför krävs först en inblick i de ontologiska, epistemologiska och metodologiska förutsättningar som ett diskursteoretiskt perspektiv jobbar med.

2.1 Diskurs, kunskap och makt

Det råder inte en enhetlig definition på diskursbegreppet och det har använts på olika sätt av olika forskare. Inte ens Michel Foucault som är diskursperspektivets stamfader använde begreppet på ett konsekvent sätt under sin livstid. Sara Mills ägnar sig i *Discourse* (2002) åt att bland annat lokalisera vad Foucault menade med diskurs utifrån hur han använde sig av begreppet i sitt arbete. Utifrån hennes tolkning kan diskurs kortfattat definieras som en reglerad praxis som systematiserar grupper av idéer, utsagor, påståenden, teser och teorier vilket bildar ett sätt att tala om och förstå något utifrån en specifik kontext.⁶ Denna definition verkar också vara den allmänt mest vedertagna som forskare använder sig av.⁷

Diskurs är också ett teoretiskt begrepp som vilar på en antiessentialistisk kunskapssyn som ifrågasätter de idéer, påståenden, föreställningar etc. som betraktas som "sanningar". Det ontologiska ställningstagandet innebär en åskådning som hävdar att världen inte existerar oberoende av vår uppfattning om den. Det medför ett visst epistemologiskt antagande om vad kunskap är. Jørgensen och Phillips menar här att kunskap, enligt diskursteori, inte ska tas som självklar och lyfter implicit fram språkets roll för vår verklighetsuppfattning. Det som vi betraktar som kunskap är enligt teorin en produkt av hur vi kategoriserar, representerar och ger världen mening genom språket. Språket är emellertid inte neutralt i sin framställning av världen. Här

⁶ Mills, 2002:17, 49

⁷ Se exempelvis Månson, 2007:352, Simon Lindgren, 2007:188f, samt Jørgensen & Phillips, 2000:7

måste man skilja på världen som fysisk och social. Foucault förnekade inte att det finns en fysisk värld som går att ta på, men menade å andra sidan att den får sin mening genom diskurs.⁸

Vår syn på kunskap är vidare historiskt och kulturellt betingade vilket innebär att de antaganden som görs och som betraktas som sanningar är föränderliga och konstruerade utifrån en specifik kontext. Diskursteori förutsätter således en socialkonstruktivistisk metodologi som hävdar att kunskap, identiteter och sociala relationer är socialt och diskursivt konstruerade. Kunskapsproduktion är dock inte oproblematiskt utan mening skapas just i social interaktion i kampen om vad som är sant – i kampen om diskurs. Kunskap är därigenom intimt sammanlänkat med sociala processer, dels för hur kunskap produceras och blir allmänt vedertagna sanningar, men också genom att kunskap styr socialt handlande som i sin tur reproducerar diskurs.⁹

Uppsatsen kommer framförallt att analyseras utifrån den genealogiska inriktningen som Foucault främst etablerade i sin senare forskning. Han utvecklade en teori om sambandet mellan makt och kunskap. I hans teori är makt avgörande för hur kunskap produceras och vilka föreställningar som blir dominanta och bildar så kallade kunskaps- eller sanningsregimer. Foucault menade att all kunskap är ett resultat av maktkamper mellan konkurrerande föreställningar. Kunskaps- och betydelsekonstruktioner ses här som att skapas och förändras i en process mellan konkurrerande aktörer i syfte att nå en slags konsensus. På så sätt är det makten som ger mening åt vår verklighetsuppfattning och vad som är och blir sant, falskt, rätt och fel. Makt är också det som avgör vad som lämnas utanför en diskurs, vad som gör det möjligt att prata och agera på ett visst sätt medan andra sätt exkluderas eller anses konstiga. Makt och kunskap är därför alltid intimt sammankopplade med varandra. Detta kan summeras med att makt skapar vetande och vetande legitimerar makten. Kunskapen ses därmed aldrig som neutral utan som något som representerar skilda intressen utifrån olika maktpositioner.¹⁰

Vidare är makt enligt Foucault relationell. På så sätt kan makt inte ägas av specifika aktörer utan etableras mellan aktörer genom social interaktion. Makten är därmed inte konstant utan skiftar karaktär beroende på vilka aktörer som interagerar och hur de interagerar. Foucault såg dock makten som något produktivt istället för förtryckande i det att makten skapar diskurser, kunskap, identiteter, normer osv. Makt är på så sätt både produktiv och begränsande.¹¹

2.2 Kritisk diskursanalys som teori och metod

Kritisk diskursanalys brukar främst förknippas med Norman Fairclough och redogörelsen för kritisk diskursanalys vilar även här på hans arbete så som det har tolkats av Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips i *Diskursanalys som teori och metod* (2000). De benämner kortfattat kritisk diskursanalys som en uppställning ”teorier och metoder för att teoretisera och problematisera och empiriskt undersöka relationerna mellan diskursiv praktik och social och

⁸ Jørgensen & Phillips, 2000:11f, 15, Mills, 2002: 50

⁹ Jørgensen & Phillips, 2000:12, Mills, 2002:44

¹⁰ Jørgensen & Phillips, 2000:19f, Mills, 2000:18-21, 58

¹¹ Jørgensen & Phillips, 2000:19f, Mills, 2000:37

kulturell utveckling i olika sociala sammanhang”. Ett diskursanalytiskt tillvägagångssätt är således en paketlösning där teori och metod ska betraktas som en helhet.¹²

2.2.1 Teoretiska utgångspunkter

Kritisk diskursanalys har några utmärkande drag som bygger på och modifierar Foucaults diskursteori. En teoretisk utgångspunkt som Jørgensen och Phillips framhäver bygger på diskursteorins metodologiska ståndpunkt, nämligen att diskursiva praktiker skapar och styr hur vi uppfattar vår omvärld. Fairclough skiljer här mellan diskursiv och social praktik. Diskursiv praktik är kortfattat hur diskurser produceras och konsumeras.¹³ Mer konkret så innebär det i denna studie att det är den diskursiva praktiken kring boendesegregation som ska analyseras. Enligt Faircloughs modell är social praktik både en diskursiv praktik, alltså en typ av språkbruk, men också andra icke-diskursiva praktiker. De icke-diskursiva elementen utgörs exempelvis av sociala relationer, socialt agerande och interaktioner.¹⁴ Själva diskursbegreppet är således förbehållet de grupper av idéer, påståenden, teorier osv som framkommer i text, tal, bilder etc. Kortfattat kan man säga att förhållandet mellan diskursiv och social praktik innebär att diskurs delvis skapar den sociala världen genom att tilldela den mening, samtidigt som sociala praktiker hjälper till att skapa och reproducera diskurs. De är således ömsesidigt konstituerande.¹⁵

Kritisk diskursanalys utgår också ifrån att diskurs fyller en ideologisk funktion. Fairclough ser ideologi som att tjäna makten, det vill säga som att vara betydelsesystem som legitimerar, producerar och återskapar maktförhållanden.¹⁶ Faircloughs ideologiperspektiv vilar till stor del på den marxistiska tänkaren Louis Althusserns teorier. Althusser definierade ideologi som ett system av representationer som påverkar våra relationer till varandra och till samhället. Dessa relationer är inte ”naturliga” utan ”imaginära” och även kallad ”förvrängd kunskap”.¹⁷ Här finns en markant skillnad mellan Foucault och Fairclough i det att Foucaults teoretiska perspektiv inte har användning för ett ideologibegrepp. Ideologi som en slags förvrängd kunskap förutsätter att det finns en sanning, att det finns ”verkliga” relationer som ideologi har förvanskat. Foucault menade att sanning inte finns eftersom det skapas diskursivt och således är socialt konstruerat.¹⁸ Kritisk diskursanalys å andra sidan intresserar sig för de ideologiska konsekvenser som diskursiva praktiker får när de producerar och återskapar makthierarkier. Dock håller kritisk diskursanalys också fast vid Foucaults maktteori som produktiv och inte som i grunden förtryckande.¹⁹

¹² Jørgensen & Phillips, 2000:10, 66

¹³ Ibid:73

¹⁴ Fairclough, 2003:25

¹⁵ Jørgensen & Phillips, 2000:25, 67f

¹⁶ Fairclough, 2003:9

¹⁷Jørgensen & Phillips, 2000:22

¹⁸ Ibid:24

¹⁹ Ibid:22, 24, 79

2.2.2 Konstruktion av subjektet

Kritisk diskursanalys vilar även här på Foucault som menade att det är diskurs som skapar de subjekt och objekt som vi tror oss veta något om.²⁰ De föreställningar och kunskap vi uttrycker när vi talar om ett specifikt subjekt eller objekt har gradvis skapats i den diskursiva och sociala process som framställer kunskap. När det gäller hur subjekt konstrueras genom diskurs avviker Fairclough från Althusserns teori som betraktar människor som så kallade "passiva ideologiska subjekt". Fairclough menar istället att

"subjekt är ideologiskt positionerade, men de är också i stånd att handla kreativt och skapa sina egna förbindelser mellan de olika praktiker och ideologier som de utsätts för, och de är i stånd att omstrukturera de praktiker och strukturer som de positioneras av".²¹

Detta är i enlighet med vad Foucault menar att där det finns makt finns det också motstånd.²² Detta möjliggör kampen om diskurs och således om subjektens identitet. Uppfattningar om identiteter är också en fråga om makt att definiera, kategorisera och ha tolkningsföreträde. Makt reglerar därigenom inte bara vad som sägs och hur det sägs, vad som är det acceptabla och relevanta utan även vem som har tolkningsföreträde och rätt att definiera problem och vilka som är problemet. Detta kan få ideologiska konsekvenser som kvarhåller och legitimerar asymmetriska makthierarkier. Detta är ett ställningstagande som förs fram av kritisk diskursanalys och hör ihop med dess syn på makt och ideologi. Kritisk diskursanalys avancerar teorin att diskursiva praktiker skapar, legitimerar och reproducerar asymmetriska maktförhållanden mellan olika sociala grupper i samhället, vilket uppfattas som ideologiska effekter.²³ Dock anses identiteter, i likhet med makthierarkier, också vara flexibla och instabila i sin konstruktion då de är diskursivt skapade i en specifik historisk och social kontext.

Jørgensen och Phillips konstaterar därmed att ett syfte med kritisk diskursanalys är att dels undersöka och ifrågasätta de diskursiva praktiker som formar och upprätthåller föreställningar om särskilda subjekt och sociala relationer, samt undersöka hur diskursiva konstruktioner främjar specifika grupperns intressen utifrån deras maktpositioner.²⁴

2.2.3 Metodiskt tillvägagångssätt

För att lättare konkretisera kritisk diskursanalys har dess metodiska och teoretiska komponenter förklarats separat även om de i praktiken är intimt sammanlänkade.

Analysen av diskurs fokuserar på två dimensioner: 1) den kommunikativa händelsen (det vill säga en text, ett tal, en diskursiv eller social praktik) respektive 2) diskursordningen. En diskursordning kan definieras som summan av de olika diskursiva praktiker och genrer som

²⁰ Jørgensen & Phillips, 2000:21

²¹ Fairclough 1992:91, citat i Jørgensen och Phillips, 2000:80

²² Lindgren, 2007:188

²³ Jørgensen & Phillips, 2000:69

²⁴ Ibid

används inom ett specifikt område.²⁵ Detta begrepp gör det möjligt att tala om flera diskurser som alla faller inom en större diskurs – exempelvis en politisk diskursordning.

Fairclough är känd för sin tredimensionella modell som kan användas vid empiriska undersökningar av en kommunikativ händelse. I en analys av en kommunikativ händelse så ska 1) textens egenskaper undersökas. Detta inbegriper en textanalys som tar fasta på textens språkliga egenskaper såsom ordval och kategoriseringar. Vidare ska 2) den diskursiva praktiken undersökas. Det vill säga så undersöks hur texterna är producerade och konsumerade. Exempelvis undersöks här vilka diskurser och diskursordningar texterna bygger på och är en del av. Här blir det viktigt att se huruvida texter bygger på varandra eller hur innehåll utvecklas och förändras kontextuellt. Sist ska en undersökning ske av 3) den sociala praktik som texten eller texterna är en del av vilket förutsätter sociologisk teori eller liknande. Det är i detta sammanhang som Fairclough sammanbinder analysen med teoretiseringar kring ideologi. Det är också nu som diskursen kontextualiseras. Detta sker på två sätt. Först klarläggs relationen mellan diskursiv praktik och diskursordningen genom att undersöka vilka diskurser det är som den diskursiva praktiken ingår i. Därefter klarläggs de sociala och kulturella relationer och strukturer som reglerar den diskursiva praktiken och påverkar dess utformning och gränser.²⁶

Analysen utgår i stort från texternas egenskaper även om man också ska ta hänsyn till hur diskurs regleras, exempelvis genom maktstrukturer i samhället. Ett stort fokus för kritisk diskursanalys är således att se hur diskurs förändras eftersom mycket av den empiriska undersökningen går ut på att se hur texter bygger på, eller skiljer sig från varandra. Kritisk diskursanalys kan betraktas som analysen av relationen mellan olika påståenden över tid. Diskursanalysen växlar här mellan "individuella" påståenden och de maktrelationer genom vilka de uttrycks och etableras i en viss diskurs.

2.3 Operationalisering av teori och metod

De kommunikativa händelser som analyseras är det statliga material och diverse tidningsartiklar som redogjorts för i kapitel 1.4. Materialet är en del i en större politisk diskursordning som här deltar i den diskursiva praktiken kring boendesegregation. Centralt blir att undersöka hur den diskursiva praktiken är producerad genom att titta på huruvida texterna bygger på varandra och i så fall hur, samt vilka förändringar som sker.

Vidare genomgår texterna en textanalys som i detta fall kommer att fokusera på hur problematiken med dess subjekt och objekt konstrueras och conceptualiseras genom språkbruk. Vilka ord används för att fånga den uppfattade problematiken? Hur benämns och kategoriseras problematikens subjekt och objekt i förhållande till en specifik norm? Vilka begreppsliga förskjutningar sker över tid? Intressant är att se hur vissa begrepp, kategoriseringar och definitioner återkommer eller byts ut, och vad det innebär för exempelvis uppfattningar om problembilden, identiteter och sociala relationer.

²⁵ Jørgensen & Phillips, 2000:73

²⁶ Ibid:74f, 85-87, 90

Det är nu som undersökningen kontextualiseras genom att undersöka den sociala praktiken. Först undersöks relationen mellan diskursen kring boendesegregation och den politiska diskursordningen genom att klarlägga vilka andra diskurser som förekommer. Exempelvis kommer jag i fallet boendesegregation knyta an till diskussioner om en svensk nationell identitet, tanken om det svenska folkhemmet, integrationspolitik, arbetsmarknadspolitik och rädsla för det avvikande. De ingår i den diskursiva praktiken kring boendesegregation samtidigt som de kan sägas utgöra "egna" diskursiva praktiker.

Därefter sammanlänkas den diskursiva praktiken med den sociala praktiken, det vill säga med de sociala och kulturella relationer som reglerar och formar den. Här kommer den diskursiva praktiken att diskuteras i förhållande till maktrelationer mellan olika sociala grupper utifrån etnicitet och klass. Maktrelationerna kommer att utgöra tyngdpunkten för analysen av hur diskursen kring boendesegregation konstrueras och conceptualiseras. Etnicitet och klass ska därför förstås som maktpositioner. Maktrelationerna kommer att diskuteras utifrån hur de ger sig till känna diskursivt. Det innebär i detta fall att maktrelationerna kommer att sammanlänkas med skapandet av en nationell identitet. Skapandet av en nationell identitet är en process som hela tiden måste återskapas både diskursivt som socialt för att fortsätta existera. En stor del i denna process har ideologin om det svenska folkhemmet och välfärdsstaten spelat. Hur staten reproducerar denna identitet i diskursen kring boendesegregation och i vilket syfte kommer därför att rama in den teoretiska analysen.

Inblicken i hur den nationella identiteten kommer till uttryck diskursivt är viktigt för att kunna förstå de (makt)relationer som produceras, återskapas eller förändras. Två dimensioner kommer här att diskuteras. Ideologin kring det svenska folkhemmet tjänar särskilt syftet att underblåsa en nationell gemenskap. Den är således en del i en nationell identitetsskapande diskurs. Detta görs bland annat genom att inkludera och exkludera utifrån en uppfattad norm, en uppfattad homogen svenskhet om man så vill. Detta leder i diskursen om boendesegregation till att identifiera och konstruera vissa subjekt och objekt som problematiska. Dessa blir subjekt för en statlig institutionell praxis som söker kontrollera och disciplinera vissa medborgare för att inordna dem i den nationella gemenskapen som det svenska folkhemmet har kommit att stå för.

Genom att undersöka den diskursiva praktiken över tid kan därefter slutsatser dras om huruvida den återskapas och upprätthåller makthierarkier, samt vilka ideologiska, sociala och politiska effekter det får, eller om den diskursiva praktiken har förändrats och vad det i så fall innebär för den mening vi ger till vissa identiteter och sociala relationer.

Likaså som Foucault hävdade att han inte kunde undvika att påverkas av de diskurser han undersökte, kan inte heller jag göra anspråk på att tala utifrån en position om sanning.²⁷ Detta brukar framföras som en kritik och som en underminering av hela teorin som analysverktyg. Det är en subjektiv analys som presenteras men det bortser inte från det värdefulla i att kunna leverera en kritisk ståndpunkt och ifrågasätta etablerade föreställningar som gör anspråk på att vara sanna. Detta kan i sin tur leda vidare till en diskussion om det samhälle vi skapar. Som Jørgensen och Phillips påpekar är forskarens roll inte att tala från en position bortom diskurs utan snarare att undersöka vilka uppreparande element som återkommer, samt ifrågasätta varför vissa föreställningar blir accepterade som sanning medan andra inte, och vilka konsekvenser som olika

²⁷ Mills, 2002:33

representationer av omvärlden får.²⁸ Kritisk diskursanalys är således ett instrument som gör det möjligt att ifrågasätta de implicita normer och sanningar som skapar diskurs och som styr hur vi förhåller oss till varandra och omvärlden.

²⁸ Jørgensen & Phillips, 2000:28

3 Boendesegregation ur ett maktperspektiv - analytiska utgångspunkter

För att bättre förstå hur materialet kommer analyseras krävs en kort genomgång av hur boendesegregation kan tolkas ur ett maktperspektiv. I detta kapitel presenteras analytiska resonemang om hur boendesegregation har uppkommit. Det kan ses som ett slags ställningstagande till förd politik men är även viktiga utgångspunkter för kommande analys. Därefter presenteras hur statliga myndigheter historiskt har förhållit sig till städernas slumområden och dess invånare i syfte att ge en historisk tillbakablick.

3.1 Hur uppkommer boendesegregation?

När forskare och politiker pratar om hur boendesegregation uppkommer brukar lite olika perspektiv framhållas. Det ses främst som en socioekonomisk fråga där individers ekonomiska tillgångar påverkar deras flyttningsmönster. Detta tillsammans med att vissa bostadstyper byggts koncentrerat har påverkat att resurssvaga respektive resursstarka hushåll har koncentrerats i olika områden.²⁹ Valet av bostad är dock begränsat för många, och då särskilt för individer med begränsade resurser. Flyktingar som kommer till Sverige har oftast begränsade möjligheter när det gäller val av boende på grund av sämre kontaktnätverk och små resurser. En trend har blivit att flyktingar placerats eller funnit boende i allmännyttans hyresrättsområden, det vill säga hos företag som är skyldiga att erbjuda individer boende oberoende av en hennes ekonomiska resurser. Det är ofta områden som betraktas som oattraktiva och som sedan tidigare haft en låg socioekonomisk status och rykte om sig att koncentrera sociala problem. Det har också varit där som tillgängligheten till bostad generellt varit störst och hyrorna lägst. Ytterligare en trend som Roger Andersson framhåller är att "svenskar" flyttar ifrån dessa områden medan fler "invandrare" flyttar in, något som i amerikansk forskning refereras till som "white flight".³⁰ Boendesegregationen har därför fått ett alltstörre etniskt segregationsmönster med "invandrarområden" respektive "svenskområden".

Detta är en förenkling av den rent empiriska bilden av uppkomsten av socioekonomisk och etnisk boendesegregation och den säger inte så mycket om andra bakomliggande processer på

²⁹ Andersson, 2007:121

³⁰ Ibid:123, SOU 2005:56:334f

arbets- och bostadsmarknad som också formar städernas segregationsmönster. Mycket ansvar till varför segregationsmönstren uppvisar den karaktär den har idag är på grund av aktörer som stat, kommun och privata bostadsföretag. Genom sin bostadspolitik har de påverkat flyttningsrörelser men också möjligheterna till val av boende.³¹ En viktig utgångspunkt för denna uppsats är den roll etnisk diskriminering spelar. Det handlar om diskriminering på bostads- och arbetsmarknaden som i samhället i stort som både allmänheten och institutionella aktörer gör sig skyldiga till att utöva. Det är sådana maktstrukturer som Andersson menar skapar etniska hierarkier och som påverkar invandrares levnadsvillkor och influerar majoritetsbefolkningen att flytta ifrån vissa områden.³² Molina menar i likhet med Andersson att det handlar om de

”sammhällsmekanismer och processer som verkar för att alstra och bibehålla segregerade bosättningsmönster. [...] B]oendesegregation handlar således [...] inte i första hand om etnicitet utan främst om maktpositioner i samhället, där kategorin etnicitet egentligen utgör endast ett av flera strukturerade element”.³³

Klass utgör i mitt fall ett annat element. Molina har specifikt undersökt hur dessa processer gör sig synliga inom vad hon tolkar vara en polariserad bostadsmarknad, vilken bidrar till en rasifiering av staden. Boendesegregation ger en bild av hegemoniska maktstrukturer mellan olika grupper som påverkar tillgången till ekonomiska resurser och livschanser i stort.³⁴ För att kunna komma tillrätta med segregationen krävs således att åtgärder mot etnisk diskriminering i samhället sätts in.

Segregationsmönstrens karaktär är en relationell process som skapas i diskursiva och sociala praktiker som omfattar hela samhället. Det går därför inte att tala om segregerade områden och individer utan att även tala om samhället i stort som segregerat. Det finns en tendens att exkludera vissa områden och dess invånare genom att identifiera dem som segregerade och göra dem till ett avvikande element utanför samhällets ramar, eller i bästa fall som en del i samhällets periferi. Segregerade områden uppstår inte i ett vakuum utan skapas i ett relationellt förhållande till andra områden genom samhällets exkluderingsmekanismer och maktstrukturer – mekanismer och strukturer som bland annat tar sig i uttryck genom en diskriminerande praxis inom olika sektorer. Det går inte att åtgärda vissa områden och dess invånare utan att se till problemets helhetsperspektiv och söka sig utanför områdena. Boendesegregation kan därför inte förstås utan de maktstrukturer som bidrar till majoritetssamhällets dominans och som tränger ut vissa grupper till samhällets periferi. Boendesegregationens gränser ska därmed ses som ett uttryck för en gränsdragning mellan ”vi” och ”dem” på ett ideologiskt plan där olika grupper intar olika maktpositioner.

³¹ Se Molina 1997

³² Andersson, 2007:125f, 129

³³ Molina, 1997:21

³⁴ Ibid:136, 143

3.2 Det svenska folkhemmet och slummen

Hur den svenska staten har konceptualiserat problematiken kring boendesegregation har rötter i hur staten historiskt har förhållit sig till fattigdom och städernas slumområden. Det har inte alltid varit självklart att det är statens uppgift att förbättra sina medborgares livsvillkor. Exempelvis så ansågs problem som fattigdom under artonhundratalet vara reserverat den enskilda individen. Idén att staten ska få lägga sig i medborgarnas levnadsvillkor är en tanke som vuxit fram i takt med tanken om välfärdssamhället. Kanske kan man sätta välfärdstankens startskott i svensk offentlig politik med Sveriges första statsminister Louis de Geer. År 1892 proklamerande han för bättre levnadsvillkor för arbetarklassen och sammanlänkade deras förbättrade välfärd med samhällets välfärd och framgång.³⁵ Detta kom att under trettioalet innebära början på politiseringen av vad som ansågs vara sociala missförhållanden samt ett utpekande av de individer och grupper som ansågs förenliga med denna livsstil. Den borgerliga familjen och dennes levnadsförhållanden blev normen vilket förpassade många arbetare och andra sociala grupper till en uppfattad problematisk position i samhällets ögon.³⁶ Den svenska folkhemstanken och bildandet av den moderna välfärdsstaten som ideologi kan ses som ett socialistiskt samhällsprojekt att homogenisera befolkningen, vilket också fick förödande konsekvenser för olika sociala grupper.

Folkhemstanken som ideologi knyter samman en diskurs om en nationell identitet med en rättighetsdimension. Jan Larsson framhåller att folkhemstanken särskilt fick betydelse som en social och politisk myt. Dels innebar det en önskan om att skapa det goda medborgarhemmet grundat på socialt samförstånd. Detta innebar vidare att staten tog ett stort intresse för sina medborgares hälsotillstånd. Det goda medborgarhemmet levererade en bild om den goda, nyttiga, hälsosamma och arbetsföra medborgaren som bidrog till, och således fick ta del av, samhällets välfärd. Man pratade om "samhällets väl" och hur en sådan verklighet endast kunde realiseras om samhället var "friskt ända till roten". Arbete och hälsa, och föreställningen om de två kombinationerna som ömsesidigt konstituerande, utgjorde kärnan till det goda medborgarhemmets realisering. Vidare följde det med folkhemstanken med en rättighetsdimension där jämlikhet i rättigheter och skyldigheter blev en kraftig paroll. Det fanns en vision om att befolkningen skulle ha samma livschanser och att fattigdom och övriga sociala avvikelser skulle motverkas. Detta bidrog till att skapa en kollektiv självbild om den svenska jämlika välfärdsstaten för alla medborgare där alla var en del i och tog ansvar för den nationella gemenskapen och framtiden.³⁷

Folkhemstanken legitimerade att staten satte in åtgärder för en "förbättring av folkaterialet".³⁸ Det var under trettioalet som debatten om befolkningens kvalitet och levnadsstandard verkligen satte fart och där en anpassningsprocess för dem som ansågs vara socialt avvikande, utslagna eller misskötsamma tog vid. Man satte särskilt in åtgärder mot den

³⁵ Dock presenterades den så kallade folkhemslinjen först 1928 samtidigt som det svenska välfärdssamhället fick allt tydligare framtoning. Idén om folkhemmet brukar därför snarare förknippas med den socialdemokratiska statsministern Per Albin Hansson. Larsson, 1994:45,110, Molina, 1997:68

³⁶ Molina, 1997:69

³⁷ Larsson, 1994:85, 110f, 125, 209, 241

³⁸ SOU 1936:46:28, citat i Broberg & Tydén, 2005:146

fattigaste befolkningen som skulle få en förbättrad hälsovård och uppfostran.³⁹ Tanken var att de skulle uppfostras till samhällsnyttiga, arbetsföra medborgare genom en fostran i nationell samhörighet. På så sätt kunde man få medborgarna att känna ansvar för varandra och för staten. Att förbättra befolkningens egenskaper och resurskraftighet för den gemensamma välfärden krävde att vissa utpekade grupper genomgick en arbetsfostran för att anpassa sig till samhällets villkor.⁴⁰ En stor tyngdpunkt låg just på uppfostran och disciplinering, vilket innebar en passivisering och ett omhändertagande av de man ansåg utgjorde de utsatta grupperna.

Särskilt tattarna och zigenarna blev utpekade grupper vilka uppfattades vara en belastning för samhället. Christian Catomeris lyfter fram att tattarna särskilt sågs som ett hot mot samhället på grund av deras liv i fattigdom och isolation från resten av samhället.⁴¹ Dock är det viktigt att här påpeka att tattarna förpassades till samhällets marginaler genom exkludering på grund av att de uppfattades leva isolerat och avvikande. Under fyrtioalet förde statliga myndigheter som Socialstyrelsen, Skolöverstyrelsen och Svenska Zigenarmissionen fram kraven på utbildningsåtgärder som ämnade verka för zigenarnas anpassning och få in dem i "ordnat arbete".⁴² De utgjorde därmed ett problem för myndigheterna eftersom de avvek från normen och ansågs ovilliga att anpassa sig till det svenska folkhemmet och bli delaktiga i den nationella gemenskapen. Här gjordes en aktiv gränsdragning mellan "vi" – vi i den nationella gemenskapen – och "de andra" – de utanför. Förklaringarna till deras marginalisering utgick inte från samhällets aktiva exkludering av dem utan istället framfördes sociala och rasmässiga förklaringskällor på deras avvikande levnadssätt och oförmåga att anpassa sig.⁴³

Att utrota fattigdom, slum och skapa hälsosamma och nyttiga medborgare är också mer direkt kopplat till en bostadspolitik i sig. De sociala levnadsförhållandena sammanlänkades med materiella villkor när nationalekonomen och politikern Gunnar Myrdal föreslog att man genom bostadspolitiken skulle motverka slummen i städerna. På så sätt skulle levnadsförhållandena för arbetarklassen förbättras samtidigt som man botade den tidens bostadskris.⁴⁴ Genom att åtgärda brister i miljö sågs möjligheter att "utrota all slags fysisk och psykisk mindervärdighet inom befolkningen, både sinnesslöhet och sinnessjukdom, kroppsliga sjukdomar och dåliga karaktärsanlag".⁴⁵

Vid sidan av sociala och fysiska åtgärder ledde statens intresse i att förbättra befolkningens egenskaper och kvalitet till rasbiologins inträde i politiken under trettioalet. Ideologin om folkhemmet försökte upprätthålla tanken om en kulturell och rasmässig identitet och åtgärda dem som avvek från den normativa bilden, bland annat genom sterilisering av tattare och zigenare. Den ökade kontrollen och disciplineringen kan här ses som att legitimeras av den politiska myten om folkhemmet. Samtidigt kopplades tanken om en svensk identitet till en målsättning om svensk ekonomi där en homogenisering av folkmaterialiet var nödvändigt för att få den svenska välfärden att blomstra. Ideologin om det svenska folkhemmet och välfärdsstaten uppvisar ett dubbelt ansikte – dels negativt manipulerande genom dess inkluderings- och

³⁹ Broberg & Tydén, 2005:74f

⁴⁰ Ibid:151

⁴¹ Ibid, Catomeris, 2004:231f

⁴² Catomeris, 2004:278

⁴³ Broberg & Tydén, 2005:147, Molina, 1997:70

⁴⁴ Molina, 1997:73, 78

⁴⁵ Myrdal & Myrdal, 1935. Kris i befolkningsfrågan. Folkupplaga. Stockholm. s. 258, citat i Larsson, 1994:153

exkluderingsmekanismer som legitimerar statliga disciplineringsåtgärder och försöker få folk att anpassa sig; dels positivt i det att idealet anses vara välgörande för den enskilda individen och kollektivet.

Disciplineringsprocesserna som statliga myndigheter utövar utlovar människor sjukvård, utbildning och arbete, men kan också innebära en nackdel för individen genom att samma process exkluderar och återskapar ett "vi" och "dem" tänk som kan vara direkt skadligt för de som blir exkluderade. Individen intar således en viss maktposition där hon blir föremål för åtgärder i ett normaliserande och disciplinerande samhälle. Dock är det denna morot vilken talar om den omsorg staten har för sina medborgare som legitimerar makten över individerna. Ideologin kring folkhemmet verkar således i ett homogeniserande syfte, dels gällande materiella levnadsförhållanden och dels i syfte att skapa en nationell identitet.

4 Konceptualisering av boendesegregation

Undersökningen av materialet kommer till stor del ägnas åt hur det framställer diskursen om "den andre". Detta kommer göras genom att fokusera på diskursens problemformuleringar och dess förslag till orsaker och lösningar, vilket sammanlänkas i en diskussion om synen på integration respektive segregation. Avsnitten följer en kronologisk ordning. Det första presenterar hur ett samhällsproblem växer fram och vilka makthierarkier som fixeras. Det andra fokuserar mer på hur en disciplinerande praktik av vissa individer legitimeras medan de två sista i huvudsak kommer analyseras utifrån de förändringar som äger rum i den diskursiva och sociala praktiken.

4.1 Ett samhällsproblem växer fram

Vad som är ett problem skiljer sig åt beroende på tidsperiod och kontext. Exempelvis så kan det konstateras att fattigdom inte alltid har betraktas som ett problem i den bemärkelsen att det legitimerade statliga åtgärder. Här måste skillnad göras mellan fenomenet i sig och hur det har diskuterats som problematiskt. Segregerat boende är inget nytt fenomen. Dock är innebörden i segregerat boende i diskursen om den det som har givit fenomenet dess negativa mening och innehåll, och som har bidragit till dess etablering som ett samhällsproblem. Vad som kommer att observeras är hur vissa områden och dess invånare utpekats som problematiska. Mer specifikt är det av intresse att klarlägga vilka föreställningar som styr hur politiker bedömer boendesegregation, där vissa områden och dess invånare sorteras utifrån uppfattningar om likheter och skillnader i förhållande till en viss "normalitet".

"Boendesegregation" började etableras som ett socioekonomiskt problem under femtiotalet och blev därmed i första hand klassfråga. Den socioekonomiska dimensionen dominerade föreställningar om segregationsmönstrens karaktär och blev inom bostadspolitiken 1967 betraktat som ett rättviseproblem som handlade om ojämn resursfördelning mellan olika individer och grupper.⁴⁶ Liksom under trettioalet gällde det att komma till bukt med den utbredda fattigdomen som koncentrerades i vissa områden. Att bekämpa fattigdom, segregation och motverka klassklyftor benämndes därför ofta i samma andetag. Att statliga myndigheter ingrep mot fattigdom motiverades liksom tidigare med tankar om det svenska folkhemmet och välfärdssamhället.

Den etniska boendesegregationen hade under femtiotalet ännu inte gjort sig gällande som ett problem. Susanne Urban lokaliserar uppkomsten av etnisk boendesegregation inom politiken till

⁴⁶ Urban, 2005:52, 55

är 1975 då boende- och boendefinansieringsutredningarna 1972-1975 började uttrycka det problematiska i att invandrare koncentrerades till vissa områden. Ett segregationsmönster som gjorde sig alltmer gällande var att den etniska boendesegregationen tenderade att sammanfalla med "svenska" resurssvaga hushåll och problemhushåll,⁴⁷ vilket främst gjorde etnisk boendesegregation till ett socioekonomiskt problem. Problembilden fick också en annan dimension som uttrycktes i termer av att myndigheter var tvungna att lösa "utlänningarnas anpassningsproblem".⁴⁸ Invandrares kulturella bakgrund fick därmed också förklara deras generellt sämre boendesituation i förhållande till svenskar. Deras dåliga anpassningsförmåga sammankopplades med ett liv i fattigdom och motiverade statliga resurser som skulle underlätta deras anpassning. Dock pratades det ännu inte i termer om "etnisk boendesegregation" utan istället refererade politiken till "en koncentration av invandrare i vissa områden".⁴⁹ När ett etniskt segregationsmönster inom boendet blev alltmer framträdande under sjuttioalet började således föreställningar och tankar kring invandrares assimilering att etableras i den diskursiva praktiken kring boendesegregation – en policy som 1975 modifierades till en integrationsstrategi i invandrarpolitiken. Dock var den arbetsmarknadspolitiska linjen den mest framträdande diskursen inom boendesegregationens diskursiva praktik på grund av dess samband med kampen mot fattigdom. Att arbete är vägen till individers och samhällets välfärd var lika framträdande då som under trettioalet.

Problematiken kom efter 1974 främst att förknippas med miljonprogramsområdena i storstäderna.⁵⁰ Under åren 1965 till 1974 byggdes en miljon bostäder vilka skulle komma att bli storstädernas nya förorter. Dessa områden kom att karaktäriseras som det svenska folkhemmets motsats. Områdena kategoriserades som "invandrarområden" med resurssvaga hushåll, utbredd arbetslöshet, slitna byggnader, sociala problem, kriminalitet och isolering.⁵¹ Urban Ericsson, Irene Molina och Per-Markku Ristilampi framhåller hur områdena snarast kom att spegla en "gungande modernitet" då områdena allmänt betraktades som den nya slummen istället för "samhällets ideal" som det var tänkt.⁵² Bostadskommitténs slutbetänkande 1986 uppmärksammade att flyktingar ofta hänvisades till de oattraktiva miljonprogramsområdena där många andra invandrare och individer och familjer med problem bodde. De ansåg dock inte att den bristande planeringen var skyldig till segregationsmönstren utan fastslog att bostadspolitiken inte hade något att göra med koncentrationen av invandrare i vissa områden.⁵³

En hotbild som målades upp var att invandrarnas boendesituation kunde leda till sociala problem för "utlänningarna själva som för samhället".⁵⁴ Bortom den uppvisade omsorgen för invånarna avslöjas ett större bekymmer, nämligen att de sociala problem som följde med segregationen kunde drabba "oss", det vill säga "samhället". Det fanns en underliggande rädsla att de skulle bli en belastning. Ytterligare en hotbild gjorde sig gällande i och med att den etniska segregationen blev alltmer uttalad under åttiotalet – en hotbild som tog fasta på invandrares kulturella bakgrund. Det fanns en rädsla för att det svenska språket riskerade att bli ett

⁴⁷ Urban, 2005:52, 56

⁴⁸ prop. 1966:52:237, citat i Urban, 2005:53

⁴⁹ SOU 1967:18:166, citat i Urban, 2005:53, samt 54f

⁵⁰ Stockholmsregionen, Göteborg och Malmö

⁵¹ Se exempelvis SOU 1990:20:12, 22, samt SOU 1990:36:136

⁵² Ericsson, Molina & Ristilampi, 2002:11, 50

⁵³ SOU 1986:5:60, 63, i: Urban, 2005:60

⁵⁴ Prop. 1966:52:155, citat i Urban, 2005:53

minoritetsspråk i de invandratäta områden.⁵⁵ Vid sidan av den socioekonomiska dimensionen fick diskursen om boendesegregation en mer uttalad integrationsproblematik i det att "språksvårigheter och skillnader i kulturmönster" ansågs vara de mest framträdande problemen. Vidare framhölls att det kunde orsaka "kontaktsvårigheter och konflikter".⁵⁶ Integrationspolitiken ämnade verka för invandrares delaktighet i samhället på lika villkor och betonade särskilt invandrares fria val av kultur och grad av anpassning. Valfrihetsmålet kom dock att betraktas som problematiskt och skulle inte gälla "det svenska språket och den 'intressegemenskap som omfattar hela det svenska samhället'"⁵⁷.

Hur miljonprogramsområdena och dess invånare blev politikens subjekt och objekt tydliggörs genom att uppmärksamma vilka orsaker till segregationsmönstrens uppkomst som anges och vilka åtgärder som föreslås. Boendesegregationsproblematiken förklarades främst utifrån strukturella faktorer såsom situationen på arbets- samt bostadsmarknaden, vilket i sin tur avgjorde invandrares och andra resurssvaga hushålls inkomster och bostadsval. Att invandrare generellt hade en svagare ekonomi och svårigheter med att hitta jobb än svenskar framhölls också. Förklaringarna utgick ifrån individernas bristande valmöjligheter som i sin tur främst avgjordes av deras svaga etablering på arbetsmarknaden. Koncentrationen av invandrare i vissa områden blev samtidigt en fråga om fritt val. Ett vanligt argument var att etnisk boendesegregation orsakades av selektiva flyttningsrörelser där invandrare valde att bosätta sig i områden där de hade släktingar eller andra kontakter.⁵⁸

Den dominerande föreställningen till varför sociala problem och missförhållanden tenderade att vara högre i dessa områden lades till den fysiska miljön. Boendefrågan utgjorde en viktig aspekt i den svenska folkhemstanken om bättre levnadsvillkor för alla, vilket bidrog till att bostadspolitikerna 1967 formulerade ett generellt rikstäckande mål att förse hela befolkningen med sunda och bra bostäder. Den generella politiken som riktades till hela befolkningen kompletterades 1975 med selektiva insatser till "de sämst ställda grupperna".⁵⁹ Dessa grupper skulle tryggas med bostäder men också spridas ut genom en "allsidig hushålls- och boendestruktur",⁶⁰ vilket skulle möjliggöra för en blandad befolkning med olika inkomster att bo i samma område. Nyckelfrasen var att de riktade åtgärderna även skulle underlätta invandrarernas integration och möjliggöra för deras deltagande i samhället på lika villkor.⁶¹ Inga konkreta handlingsplaner för hur segregationen skulle åtgärdas hade ännu inte tagit form utan problematiken befann sig främst i diskussions- och utredningsfasen.

⁵⁵ Urban, 2005:59

⁵⁶ SOU 1986:5:62, citat i Urban, 2005:60

⁵⁷ prop. 1985/86:98, citat i Urban, 2005:59

⁵⁸ Urban, 2005:55, SOU 1986:5:60, 62, samt prop. 1985/86:98:47. De två sistnämnda i Urban, 2005:59f

⁵⁹ SOU 1975:51:133, citat i Urban, 2005:57

⁶⁰ prop. 1974:150:1, citat i Urban, 2005:55

⁶¹ Urban, 2005:52, 55f

4.1.1 Föreställningar om integration och segregation

Ovan redovisade empiri kommer att lägga grunden för diskussion som tar vid här. Vad som framträder i problematikens tidigare diskursiva praktik är ett klart utpekande av vissa områden och de resurssvaga hushållen som de problematiska grupperna som kräver statliga åtgärder för att "integreras" och bli "delaktiga" i "samhällsgemenskapen". De förklaringar som dominerade politikens föreställningar om boendesegregationens uppkomst var följaktligen socioekonomiska, fysiska och kulturella förklaringsvariabler som utgick från bristande egenskaper hos områdena och dess invånare. Molina menar att förklaringar som betonar hur invandrare själva skapar sin egen segregation genom flyttningsrörelser är ett kulturreduktionistiskt argument som trots "bristen på tillräckligt starka forskningsresultat som kan ge belägg för sådana allmänna påståenden [...] har [...] stått praktiskt taget oemotsagd".⁶² De "invandrantäta" miljonprogramområdena, vilka fick stå som syndabockar för segregationen, kan liknas vid arbetarbostadsområdena vid början av sekelskiftet i den mening att såväl områdena som invånarna stämplades som problem. Ett relationellt perspektiv på problematiken saknas och det blir en tämligen endimensionell bild på segregationsfrågan som målas upp.

Tydligt var att man inte såg de socioekonomiskt "utsatta" områdena som en del i samhället. Att tala om segregerade områden blev en förevändning för att tala om dess invånare som segregerade. Det var således enbart vissa områden och människor som behövde integreras. Integrationen av vissa områden och grupper sågs också som att förhindra att problemen i områdena blev en belastning för samhället i stort. I diskursen görs genomgående en aktiv gränsdragning mellan "utlänningarna" i de utpekade områdena och "samhället", där "de andra" behöver integreras för att inte orsaka problem för "oss". Områden och invånare som benämns som segregerade kan utifrån detta tolkas som att utgöra element bortom samhället. Graden av integrering mäts i sin tur i förhållande till det som Molina benämner som "det homogena värdsamhällets allena rådande norm".⁶³ Roger Andersson hävdar att segregationen stred mot den självbild som politiker hade under efterkrigstiden om Sverige som modernitetens och solidaritetens land.⁶⁴ På så sätt utpekades vissa grupper som avvikande och problematiska utifrån en föreställd verklighet om hur samhället och dess relationer såg ut. Invånarnas fattigdom, arbetslöshet och etniska bakgrund och områdenas sociala problem utgjorde här särskilda bekymmer som blev underlag för politikerns och samhällets utpekande av dem som problematiska utan att se till helhetsbilden.

Viktigt att framhäva är också att det är genom implicita och explicita referenser till "de andra" som den nationella självuppfattningen får sitt innehåll och legitimerar statens maktutövning över dessa individer.⁶⁵ Den svenska självbilden av staten är en stat där invånarna är jämlika och deltar i en samhällslig gemenskap utan konflikter. Tydligt är hur särskilt invandrarna per automatik inte är delaktiga i samhället utan måste göras delaktiga genom selektiva statliga åtgärder för att bli jämlika och en del i gemenskapen – det vill säga samhället.

⁶² Molina, 1997:19

⁶³ Ibid:89

⁶⁴ Andersson, 2004(b):14

⁶⁵ Jørgensen & Phillips, 2000:165f

Att ha ett arbete utgör här kanske den tydligaste formen av vad som menas med delaktighet – och således integrering – i samhället eftersom det direkt kopplas till invånarnas levnadssituation och boendeform. Ideologin om det svenska folkhemmet för just med sig budskapet om en nationell gemenskap, men det är en gemenskap som kräver ansvar. "Delaktighet" och ansvar blir i detta fall intimt kopplat till "att bidra" genom arbete – en medborgerlig skyldighet. Folkhemstanken innebär lika mycket en uttalad vision om jämlika livsschanser och att skapa förutsättningar för ett bättre och tryggare liv som det implicit handlar om individers skyldigheter. Att tala om "delaktighet i samhället" och "integrering", vilket för med sig positiva associationer, syftar just på det som folkhemstanken implicit döljer, nämligen att det också handlar om att dessa individer ska bidra till samhällets välfärd och bli en del i maskineriet. Befolkningens kvalitet var därför fortfarande politiskt intressant. Tidigare utgjorde tattarna, zigenarna, och fysiskt och psykiskt eftersatta de socialt avvikande "andra" som skulle inordnas i folkhemmet genom arbete. Molina menar att idén om "den andre" aldrig upphört utan att det snarare kommit att inkludera andra grupper, som invandrarna, som ska integreras.⁶⁶ Liksom då uppvisas här en rädsla för socialt avvikande element som motverkar välfärdsstatens utveckling genom att utgöra en samhällelig belastning.

Befolkningens kvalitet var således fortfarande en viktig politisk fråga vilket också märktes på hur politiken ställde sig till förhållandet mellan miljö och sociala förhållanden. Den generella och selektiva bostadspolitiken om en allsidig boendestruktur var helt i linje med vad Gunnar Myrdal tidigare hade förespråkat även om politiken inte längre förde en uttalad diskursiv praxis som talade om en förbättring av folkmaterialet, eller dess "fysiska och psykiska mindervärdighet". Dock fanns andemeningen om befolkningens kvalitet kvar då det istället pratades om "de sämst ställda grupperna" vilka orsakade sociala problem och inte deltog i samhället på lika villkor.

Samtidigt gjordes invandrades språksvårigheter och kulturella skillnader till föremål för konflikt, samt till en barriär för deras etablering på arbetsmarknaden och deltagande i den svenska "intressegemenskapen". Det svenska språket är kanske den mest homogena symbolen för det svenska folkets självbild som ett folk. Ett gemensamt språk och kultur har spelat en viktig funktion i nationalstatstanken och skapandet av vad Benedict Anderson har blivit känd för att kalla "an imagined community".⁶⁷ Det är en nationell identitet som är socialt konstruerad och därför ett uttryck för en imaginär gemenskap. Skapandet av en nationell identitet är en process som konstant måste återskapas i den diskursiva och sociala praktiken. En viktig funktion i upprätthållandet och producerandet av den nationella identiteten är just diskursens inkluderings- och exkluderingsmekanismer utifrån en uppfattad norm.⁶⁸ Den diskursiva praktiken framhäver här invandrarna som ett hot mot den nationella självbilden genom att lyfta fram deras språk och kulturella skillnader som problematiska för landets utveckling, och exkluderar dem därmed från "gemenskapen" tills de har anpassats sig. Invandrarna och problemhushåll har här ersatt den plats som tattarna och zigenarna tidigare höll när det kom till att definiera den nationella självbilden. Språk och kultur framställs gärna som objektiva faktum men medverkar ofta i en nationell diskurs som skapar imaginära gränser mellan olika individer och grupper.

⁶⁶ Molina, 1997:93

⁶⁷ Joseph, 2004:113

⁶⁸ Jørgensen & Phillips, 2000:162, 165f

Boendesegregation blev under denna period ett etablerat samhällsproblem. Målet att bryta segregation och skapa jämlika levnadsvillkor må vara ärligt formulerat. Dock kan det konstateras att sociala makthierarkier utifrån etnicitet och klass döljs genom en (o)medveten problematisering av vissa områden och individer utifrån ideologin om det svenska folkhemmet, vilket har varit en kontinuerlig social praktik sedan tidigt nittonhundratals. Detta är en del i skapandet av makthierarkier mellan "vi" och "dem" där olika grupper som befinner sig i ett diskursivt och socialt samspel tilldelas olika maktpositioner. Det handlar om att skilja de avvikande elementen från normen, diskursivt som socialt, så att bilden av ett överlägset "vi" kan upprätthållas. Diskursen om boendesegregation i samhället kan således betraktas som ett uttryck för samhälleliga makthierarkier, vilka konstruerar diskursens subjekt och objekt som segregerade element som måste integreras.

4.2 Strategier och utredningar utformas

Om boendesegregationens lösningar tidigare främst befunnit sig i diskussionsstadiet inom bostads- och invandrapolitiken, var det under den senare hälften av åttiotalet som åtgärder och utredningar mer aktivt sattes in för att motverka socioekonomisk och etnisk boendesegregation. Föreställningar om de problem som förekomsten av många invandrare i vissa områden ansågs föra med sig initierade den första långsiktiga strategin – "Hela Sverige-strategin" 1985 till 1991 – och var en del i planen om invandras integration. Strategin ämnade genomföra en så kallad "spridningspolitik" av nyanlända flyktingar till landets olika kommuner, vilket man hoppades skulle bidra till en jämnare geografisk fördelning av invandrare och "styra bort" flyktingar från storstäderna.⁶⁹

Spridningspolitiken innebar en intervenering i individers fria val av bostadsort. Roger Andersson tolkar att spridningspolitiken implicit innebar ett krav på assimilation eftersom "demokratiska länder [...] försök[te] intervensera i en viss kategoris bosättning [...] trots en multikulturell retorik" och på så sätt "sprida bördorna".⁷⁰ En därför inte uttalad föreställning men som ändå gjorde sig närvarande var att en bättre social och etnisk blandning skulle motverka den etniska boendesegregationens negativa effekter. Strategin var möjligtvis ärligt formulerad. Dock kan det argumenteras för att strategin vilade på en outtalad, kvarvarande tanke om invandras assimilering. Andersson sammanlänkar strategins uppkomst till majoritetssamhällets rädsla för att avvikande grupper bildar lokala majoriteter, vilket skulle utmana den nationella diskursens föreställningar om ett "vi".⁷¹ Tankegången känns igen från tidigare diskursiva praktik och kan möjligtvis ha gjort sig mer gällande under slutet av åttiotalet på grund av att invandrare sedan 1984 inte längre betraktades som minoriteter. Detta bidrog till att insatser som skulle verka för ett bevarande av deras kultur minskade⁷², vilket kan ha banat vägen för en mer framträdande

⁶⁹ SOU 1996:55:202

⁷⁰ Andersson, 2004(a):3

⁷¹ Ibid:7

⁷² Urban, 2005:61

assimileringspolitik. Strategin tog också avstamp i ett antagande om att invandrare behövde ett "lokalt omhändertagande", vilket enligt flertalet forskare medförde en negativ passivisering av invandrarna vars problem måste "lösas". Det har av forskare som Jens Rydgren hävdats vara en form av institutionell diskriminering.⁷³ Detta medförde att den selektiva strategin utpekade invandrarna som en grupp vars bostadsval legitimerade myndighetsåtgärder. Strategin kan också betraktas som att ge utlopp för förutfattade meningar om den funktion och plats som nyanlända flyktingar kommer att inta i samhället.

Från "Hela Sverige-strategin" var inte steget långt till att Storstadsutredningen inleddes 1988 med uppgiften att utreda levnadsvillkoren i storstäderna för "utsatta grupper", samt föreslå åtgärder som skulle skapa likvärdiga levnadsvillkor för alla medborgare. Utredningen var den första i sitt slag som mätte graden av segregation i storstäderna och i dess slutbetänkande fanns en uttalad målsättning att bryta den negativa utvecklingen som en tilltagande boendesegregation innebar. Det betraktades som en "välfärdsbrist" vilken riskerade att komma i "konflikt med en mera universell gemenskap".⁷⁴ Vidare uttrycktes en vision om att "goda medmänskliga relationer [skulle] etableras" och att "asocialitet och utanförskap [skulle] motverkas".⁷⁵ Isolation var ett känsligt tema då det betraktades som en konsekvens av segregation och arbetslöshet, och hörde inte hemma i bilden om det solidariska och gemytliga folkhemmet.

Storstadsutredningen reproducerade i stort den diskursiva praktiken gällande problemformulering och orsaksförklaringar som under tidigare decennier varit dominerande. Både den socioekonomiska och etniska boendesegregationen uppfattades främst som att spegla klasskillnader och som att bero på strukturella förklaringar på arbets- och bostadsmarknad.⁷⁶ Problembilden lokaliserades som tidigare till miljonprogramsområdena. Den stigmatisering som hade börjat ta vid kring dessa områden och invånare fortgick och befästes även i den politiska diskursordningen kring boendesegregation. Områdena representerades som "problemområden", "utsatta" och "invandrarområden" med utbrett "främlingskap", vars utveckling gick i en "negativ spiral". Det var områden där förslitning, resurssvaga hushåll, problemhushåll, ohälsa, socialbidragstagare, kriminalitet och fattigdom ansamlades. Områdena uppfattades bilda en "konstrast" mot innerstaden och som att vara en respons på växande klassklyftor i samhället.⁷⁷ Det var också invandrare och andra resurssvaga grupper som bebodde dessa områden som skulle vidareutbildas, omskolas till arbetsmarknadens behov och vara föremål för övriga arbetsmarknadspolitiska åtgärder eftersom de betraktades vara arbetsmarknadens "marginalgrupper".⁷⁸ Vidare förespråkades strukturella åtgärder som en större variation av bostadstyper och infrastrukturssatsningar i syfte att förnya den fysiska miljön och bidra till en mer "gynnsam befolkningsstruktur" (en tanke som känns igen från Myrdal och "Hela Sverige-strategin). Samtidigt menade man att det var statliga myndigheters ansvar att genom samverkan komma åt kriminalitet och få folk i arbete.⁷⁹

⁷³ SOU 1996:55:202, Urban, 2005:61

⁷⁴ SOU 1990:36:115, 295, SOU 1990:20:25, citat: SOU 1990:20:34

⁷⁵ SOU 1990:36:151

⁷⁶ SOU 1990:20:10-22, 27, SOU 1990:36:143

⁷⁷ SOU 1990:20: 12, 17, 20, 22, 27, 32, 136, 145, 151, 208, SOU 1990:36:150, 169

⁷⁸ SOU 1990:20:143f, 146

⁷⁹ SOU 1990:36:151f, 164, 167f, 170f, 286ff

Formuleringen "etnisk boendesegregation" var fortfarande inte etablerad utan beskrivningen ingick under rubriken "socioekonomisk segregation". Dock uppmärksammades att invandrarna hade svårare för att etablera sig på arbetsmarknaden. Vad som var dess orsak förklarades inte riktigt. Utredningen betonade att det hade skett en strukturomvandling där många jobb inom tillverkningsindustrin hade försvunnit och med det också behovet av lågutbildad arbetskraft, vilket drabbade både invandrare och andra "svaga" grupper på arbetsmarknaden. Det var särskilt invandrare som framhölls samtidigt som det konstaterades att den invandring som kom utanför Europa oftast var högutbildade. Någon ytterligare förklaring angavs inte och inte heller efterlystes vidare forskning om etnisk diskriminering. Istället sågs ojämnligheter på arbetsmarknaden som att utjämnas med vistelsetiden.⁸⁰ Det som implicit åsyftades var att invandrare skulle få bättre ställning på arbetsmarknaden ju längre de vistades i och anpassade sig till det svenska samhället. Problembilden blev därmed återigen en fråga om kultur och bristande språkkunskaper. Den etniska segregationens problematik reducerades därmed till en klass- och resursfråga. När det inte räckte hittade politiken brister hos invandrarna som berodde på deras kulturella bakgrund – brister som stod likt en barriär till gemenskapen. Vad som skedde var att makthierarkierna mellan "invandrare" och "svenskar" normaliserades i och med att den socioekonomiska dimensionen problematiserades men inte den kulturella.

4.2.1 Disciplinering och förbättring av folkmaterialet

I huvudsak framträder en fortsatt diskursiv praktik som utpekar vissa områden och dess invånare som problem. Retoriken inlindas i en ideologisk diskurs om det svenska folkhemmet som förmedlar vad segregationen medför för välfärdssamhället och den nationella gemenskapen. Detta kom i sin tur att legitimera att enbart vissa grupper blev föremål för åtgärderna som föreslogs. Åtgärderna ämnade till att disciplinera och förbättra det folkmaterial som uppfattades som avvikande. Det var således enbart en viss typ av segregation som skulle brytas, nämligen den som drabbade de "utsatta" i miljonprogramsområdena. Det var invandrare och andra resurssvaga grupper som bebodde dessa områden som skulle spridas, vidareutbildas, omskolas till arbetsmarknadens behov och vara föremål för övriga arbetsmarknadspolitiska åtgärder. De åtgärder som storstadsutredningen föreslog riktade sig enbart till områdena, individerna eller talade om statliga myndigheters skyldigheter att motverka problemen. Utan ett tydligare problematiserande av invandras situation på arbets- och bostadsmarknaden i både den diskursiva och sociala praktiken är det som blir kvar ett utpekande av invandrare som en kulturellt avvikande grupp och som ett problem som kräver särskilda åtgärder för att bli "arbetskraftsdeltagande" och en del i "samhörigheten".

Spridningspolitiken som "Hela Sverige-strategin" genomförde kan tolkas som ett disciplineringsmedel från statens sida att kontrollera sina medborgare i ett integrerande syfte, och därigenom skapa bättre förutsättningar för de avvikande att bli som "oss". Strategin var den senaste i en diskursiv praktik vars ändamål var att integrera medborgarna och verka för deras

⁸⁰ SOU 1990:36:142f

delaktighet i samhället. Detta förväntades samtidigt bidra till samhällets välfärd. Foucault skriver i Övervakning och straff att

”[d]en disciplinära makten är [...] en makt som [...] ser som sin huvudsakliga uppgift att ’dressera’ [...]. Den belägger inte krafterna med bojor för att minska dem; den strävar efter att binda dem för att på samma gång försöka utnyttja dem. [...] Disciplinen ’framställer’ individer”.⁸¹

Att integrera dessa nyanlända flyktingar legitimerades i detta fall genom ideologin om det svenska folkhemmet som talade om en ”nationell gemenskap”, vilken förväntades ”binda” individerna till sig genom att utlova positiva värden som ett bra boende, arbete, utbildning och hälsovård. Men det var också en strategi som på basis av förutfattade meningar reglerade individers handlingar om vad som förväntades av dem, eller snarare vad som inte förväntades av dem, och därmed inskränkte myndigheter på deras valfrihet i fråga om bostadsval.

I storstadsutredningen föreslogs bland annat utbildningsprojekt till hela familjer i syfte att motverka deras marginalisering på arbetsmarknaden. Skolan har länge haft en del i skapandet av en nationell identitet, individers uppfostran och utbildning, och varit en institution i det nationalistiska projektet att skapa en kollektiv samhörighet och lojalitet till nationalstaten. Det har som den statliga offentliga utredningen *Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige* (SOU 2005:56) uttryckte det fyllt en assimilerande roll.⁸² Skolans funktion ses enligt Foucault som ett medel för makten att dressera sina medborgare – ett ”dressyrverktyg” som övervakar och reglerar kroppen.⁸³ Skolans uppgift har historiskt delvis varit att framställa produktiva medborgare som ska tjäna samhällets olika behov så att alla är en del i samhällskroppen. Det fyller en viktig funktion genom att inpränta samhällsansvar och lojalitet hos medborgarna. Foucault menade att

”[i]ndividen [...] utan tvivel [är] den fiktiva atom som ingår i en ’ideologisk’ framställning av samhället; men han är också en verklighet framställd av den specifika maktteknologi som kallas ’disciplin’”.⁸⁴

Foucault försöker här förklara att makten är produktiv och att den därför inte enbart kan eller ska förklaras negativt på så sätt att makt exkluderar. Medlen att göra befolkningen produktiv genom utbildning och arbete är två faktorer som värderas högt av samhället och något som förväntas av alla, delvis på grund av den idealbild om hur samhället ska se ut som folkhemstanken historiskt har fört med sig. Dock kan det ifrågasättas om ojämna maktstrukturer bidra till att vissa grupper kontinuerligt utpekade som problematiska genom att konstant refereras till som de ”utsatta” och ”marginaliserade” som bor i ”invandrartäta problemområden”. Till slut blir dessa referenser som fixerade associationer när man talar om invandrare i förorten. De görs till föremål för särskilt riktade åtgärder som kan resultera i en slags självuppfyllande stigmatiserande diskursiv praktik om de ”utsatta” grupperna. Makten avskiljer därmed vilka som är disciplinbara genom att kategorisera vissa områden som problematiska i förhållande till deras ”kontrast”.

⁸¹ Foucault, 2003:171

⁸² SOU 2005:56:215

⁸³ Foucault, 2003:173

⁸⁴ Ibid:195

Det finns slående paralleller mellan hur Sverige här förhöll sig till avvikande grupper i nationen med hur man under trettioåret började institutionaliserade program för tattarnas och zigenarnas anpassning. Catomeris påvisar att statliga myndigheter historiskt har försökt hjälpa dem som vill bli nyttiga medborgare genom att uppmuntra till ett arbetsförande liv. Han nämner specifikt den maktapparat som utvecklades i syfte att få zigenarna och tattarna in i ordnat arbete och utbilda både barn och vuxna för att anpassa dem till samhället och bota dem från deras avvikande livsstil. Bakom denna maktapparat låg ett antagande om att bostäder, arbete och utbildning var lösningen på deras fattigdom men också att de behövde fostras till att bli goda och nyttiga medborgare, och in på femtioåret talades det om kontroll och övervakning över deras utveckling. Det rådde en "förmyndarmentalitet" hos de myndigheter som vittnade om att dessa grupper behövde omhändertas,⁸⁵ vilket underminerade individens egen initiativkraft.

Den praxis som tar vid är således en upprepad diskursiv och social praktik där disciplinerande åtgärder enbart riktas mot vissa områdena och individer. En tolkning är att det är statens framgång och inte invånarna i de utsatta bostadsområdena i sig som står i förgrunden. Det är inte de utsatta grupperna som ska garanteras en viss levnadsstandard och trygghet, utan det är snarare staten som skall garantera att deras levnadsstandard skapar förutsättningar för att de ska utvecklas på ett tillfredställande sätt. Ideologin om folkhemmet och den svenska välfärdsstaten har länge proklamerat för ett "bättre människomaterial" där deras produktivitet, utbildning och disciplinering varit fundamentalt för en bättre samhällsutveckling.⁸⁶ Folkhemstanken kan sägas legitimera att samhällets resurser utnyttjas till ett specifikt syfte. Dock döljs detta av en retorik som talar om en omsorg om individen, vilket legitimerar en exkluderande, disciplinerande och social praktik som enbart riktar sig till vissa grupper och områden när problemet i själva verket är relationellt. Genom att aktivt exkludera utifrån ideologin om folkhemmet rättfärdigar folkhemstanken statlig maktutövning och disciplinering över dessa grupper. Därmed normaliseras asymmetriska makthierarkier.

4.3 Framväxten av en storstadspolitik

Storstadspolitiken var ett resultat av tidigare diskursiva och sociala praktik som visade på behovet av ett nytt politikerområde som behandlade boendesegregation.⁸⁷ Storstadspolitiken infördes 1998 då Storstadskommittén presenterade sitt slutbetänkande Tre städer – en storstadspolitik för hela landet, som i likhet med storstadsutredningen 1990 ämnade undersöka levnadsvillkoren i storstäderna samt framföra konkreta åtgärder mot segregationen. Två utredningar av Bostadspolitiska utredningen och Invandrarkommittén behandlade också boendesegregationens problematik och följde Storstadskommitténs utredning parallellt. Storstadskommittén tog i beaktande utredningarnas resultat i syfte att väga in olika perspektiv på boendefrågan. Bostadspolitiska utredningen behandlas dock inte här.

⁸⁵ Catomeris, 2004:277-282

⁸⁶ Larsson, 1994:94

⁸⁷ Prop. 1997/98:165:8

Storstadspolitiken riktade in sig på sju kommuner: Botkyrka, Göteborg, Haninge, Huddinge, Malmö, Stockholm och Södertälje, vilka tecknade lokala utvecklingsavtal med staten som totalt berörde tjugofyra stadsdelar.⁸⁸ Flertalet av stadsdelarna som utsågs var allmännyttans miljonprogramsområden. Boendesegregationens problematik fick härigenom en mycket konkret, avgränsad geografisk anknytning och blev genomorstadspolitiken refererat till som ettorstadsproblem. Det beskrevs som en "ödesfråga för Sverige" som hotade samhällets grundpelare i form av medborgaransvar, solidaritet och trygghet.⁸⁹ Målen för den nyaorstadspolitiken fastställdes i regeringens proposition Utveckling och rättvisa. En politik förorstaden på 2000-talet och bestod i ett tillväxtmål förorstadsregionerna, samt ett mål om

"att bryta den sociala, etniska och diskriminerande segregationen iorstadsregionerna och att verka för jämlika levnadsvillkor och jämställda levnadsvillkor förorstädernas invånare".⁹⁰

Vad som direkt utmärker sig från tidigare diskursiva praktik är ett uttalat mål att motverka diskriminering. Det uttrycktes en oro över att marginaliseringen av stora grupper på arbetsmarknaden skulle leda till "utanförskap" och skapa otrygghet och konflikter.⁹¹ Diskriminering kunde inte längre uteslutas att tas i beaktande som en orsaksförklaring till varför invandrare mötte större svårigheter på den svenska arbets- och bostadsmarknaden, samt varför sociala problem var större i så kallade "invandrartäta" bostadsområden. Under senare nittio- och tvåtusenital publicerades en omfattande forskning som påvisade etnisk diskriminering på samhällets olika nivåer – direkt, strukturell liksom institutionell – vilket tog sig i uttryck i vardagen, på arbetsmarknaden, bostadsförmedlingar, skolor, statliga myndigheter, inom politik, media etc. Boendefrågan utgjorde inget undantag. Utredningen Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige förkastar att individuella förklaringar som fokuserar på bristande egenskaper hos invandrarna i form av ofullständiga svenskkunskaper, bristande utbildning och kort vistelsetid skulle ha något med deras svårigheter på arbetsmarknaden att göra. Det förklarar inte varför högutbildade inte ges samma chanser på arbetsmarknaden som infödda, eller varför invandrare generellt har sämre levnadsstandard i förhållande till svenskar trots en förhållandevis lång vistelsetid i landet.⁹² Attorstadspolitiken uppmärksammade diskriminering innebar ett analysperspektiv som för en gångs skull inte inriktades på arbetssökande invandrades kulturella egenskaper utifrån svenska normer.

Tidigare diskurs om boendesegregation framhöll den "avgränsade" segregationen, det vill säga vissa områden och dess invånare, som ett hot mot en nationell gemenskap. Denna bild framträdde fortfarande, men fick sällskap av ett mer relationellt perspektiv som bättre fångade segregationens komplexitet ur ett helhetsperspektiv. Invandrarpolitiska kommitténs slutbetänkande Sverige, framtiden och mångfalden (SOU 1996:55) ifrågasatte tidigare invandrarpolitik och föreslog en mer medveten politik som kämpade för att motverka att vissa missförhållanden

⁸⁸ Prop. 1997/98:165:76f, Palander, 2006:50f

⁸⁹ Prop. 1997/98:165:8

⁹⁰ Ibid:30. I Palander går att läsa att "diskriminerande" samt "jämställda" i målsättningen lades till den ursprungliga formuleringen i prop. 1997/98:165. I motion 1998/99:A1 föreslog vänsterpartiet en omformulering vilket arbetsmarknadsutskottet tillstyrkte.

⁹¹ Prop. 1997/98:165:51

⁹² SOU 2005:56:279, 311

gjordes till invandrarproblem. Särskilt förespråkades en ny integrationspolitik som skulle rikta in sig på att bryta gränserna mellan "vi" och "dem" – "svenskar" och "invandrare".⁹³ Det fanns således en större medvetenhet om hur den politiska diskursordningen historiskt har "andrafierat" invandrare utifrån en norm om "svenskhets", och därigenom medverkat till att skapa gränser mellan olika grupper och placerat dem i en hierarkisk ordning.⁹⁴ Flertalet forskare, däribland Palander, framhåller att riktade politiska insatser som sprider ut negativa bilder av vissa områden och dess invånare som problem riskerar att reproducera och späda på en stigmatiserande diskurs.⁹⁵ Det var säkerligen med detta i åtanke som slutbetänkandet och den efterkommande propositionen, Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik (prop. 1997/98:16), förespråkade en generell politik som inte utpekade vissa grupper utan riktades till hela befolkningen. En generell politik skulle enligt denna uppfattning motverka den imaginära uppdelning som möjliggör för makt hierarkier mellan olika grupper att etableras, fixeras och återskapas. En förstärkning av diskrimineringslagstiftningen 1994 framhölls som det ultimata (och enda) medlet som genom en generell rikstäckande jurisdiktion skulle verka för att motverka diskriminering i arbetslivet. Invandrapolitiska kommittén förbehöll sig dock med att påpeka att dess effekt gällande att motverka diskriminering på arbetsmarknaden var oklar.⁹⁶ En anledning till varför andra mer konkreta åtgärder mot diskriminering inte föreslogs kan bero på svårigheten att utarbeta och jobba med den typen av åtgärder.

Det som är anmärkningsvärt är att åtgärder mot diskriminering uteblev i Storstadskommitténs slutbetänkande. När det gällde vilka direktiv som föreslogs med syfte att bemöta de hotbilder som målades upp så uppvisade slutbetänkandet huvudsakligen en reproducerande diskursiv praktik som representerade problematiken som geografiskt avgränsad. De åtgärder som framhölls var riktade mot specifikt utvalda områden som ansågs lida av bristande fysiska och sociala egenskaper, hög arbetslöshet och ohälsa. Områdena blev återigen en förevändning för att tala om dess invånares bristande egenskaper, vilket (liksom tidigare) ansågs ha strukturella och kulturella orsaker.⁹⁷ De åtgärder som förespråkades skulle realiserats inom den så kallade arbets- och kompetenslinjen, men även inom bostads- och stadsbyggnadspolitik. Kring det byggdes en maktapparat upp under benämningen "lokal samverkan" som innebar en samordnad aktivitet mellan stat, kommun och lokala aktörer.⁹⁸ Eftersom ansträngningar för att komma åt diskrimineringen i samhället lades åt sidan blir budskapet att problemet låg hos invandrarna och det "utanförskap" som invandrarskapet ansågs föra med sig. Istället normaliserades invandrarernas marginalisering till vissa områden genom att mena att det inte var "anmärkningsvärt med hänsyn till att invandrare har lägre inkomster och är yngre än befolkningen totalt. Dessutom tar det tid att lära sig språket och förstå hur samhället fungerar". Detta bidrog till att de benämndes som en "outsider-klass".⁹⁹ Utredningarnas förklaringar utifrån ett mer relationellt perspektiv varierade således och det verkade råda en relativt splittrad syn gällande vad som orsakar

⁹³ SOU 1996:55:310f

⁹⁴ Vissa forskare hävdar dock att integrationspolitiken innebar en mer retorisk skiftning än ett faktiskt avståndstagande från assimilationstanken. Se exempelvis Kamali i SOU 2005:56

⁹⁵ Palander, 2006:254

⁹⁶ Prop. 1997/98:165:51

⁹⁷ Som nittiotalets ekonomiska kris, högre krav på utbildning, ökad invandring, samt bristande bostads- och stadsbyggnadspolitik, SOU 1998:25:19, 28, 185

⁹⁸ Ibid:137, 145, 186f, 191

⁹⁹ SOU 1997:118:69

segregationsprocesserna. Samtidigt som samhälleliga makthierarkier erkänns, glöms de bort i Storstadskommitténs slutbetänkande när det kommer till att utforma åtgärdsprogram. Kvar blev en exkluderande diskurs som normaliserade "invandrardominerande" områdens utanförskap utifrån en ståndpunkt som inte ifrågasatte eller problematiserade varför invandrare har lägre inkomster, och som fixerade olikheterna utifrån deras kulturella egenskaper.

Det var inte enbart olika individer och grupper som intog en specifik maktposition utan även områdena blev rangordnade i en makthierarki utifrån hur de representerades. Miljonprogramsområdena har ofta framstått som avvikande, närmast isolerade öar drabbade av stort utanförskap i det annars sammanhängda samhället. Det är stadsdelar med invånare som måste kontrolleras, övervakas, disciplineras och "spridas ut" för att läras upp och utvecklas. Storstadspolitiken tog dock avstånd från tidigare spridningspolitik och pratade istället om områden med "utvecklingspotential".¹⁰⁰ Miljonprogramsområdena gick således från att ha refererats till som "problemområden", till "utsatta bostadsområden", till "utvecklingsområden". En mer positiv benämning av områdena och dess invånare var ett försök att motverka den oattraktiva stämpel som områdena fått genom den stigmatiserande diskurs som ofta framträdde i den allmänna debatten när dessa områden kom på tal. Det faktum att de utpekade stadsdelarna började benämnas som områden med utvecklingspotential uppvisade en upplysningsfilosofisk tanketradition om att tiden är linjär och progressiv. Det innebär också en uppfattning om att utveckling går från lägre till högre stadier mot ett modernare samhälle.¹⁰¹ "De andra" som bor i de annorlunda miljöerna befinner sig enligt denna tanketradition på en annan utvecklingsnivå än majoritetssamhället och måste utbildas för att överhuvudtaget nå dit.

Det fanns en underliggande hotbild om att områdena skulle sluta som nordamerikanska ghetton där vissa stadsdelar "gått förlorade" om inga åtgärder sattes in.¹⁰² Detta innebär inte bara ett hot mot välfärden utan också mot en europeisk självbild där "social utstötning [...] står i bjärt kontrast till den [...] europeiska traditionen av medborgarskap, jämlikhet och delaktighet i samhällsgemenskapen".¹⁰³ Diskursen upprättar här en gräns mellan en inre gemenskap och ett yttre hot förknippat med en rädsla för att en ökning av invandrare ska bidra till samhällets så kallade "ghettobildning".¹⁰⁴ Diskursen försöker på så sätt spela på tankar kring en nationell gemenskap i sin legitimering av politiska målsättningar.

4.3.1 Diskursiv förändring eller reproducerad praktik?

Vad som kan observeras är att den diskursiva praktiken har förändrats avseende ett större fokus på diskriminering, samt att politiken försöker använda sig av en mer positiv retorik för att prata om vissa områden. Frågan är vilka föreställningar som är dominerande och om det visualiserar en faktisk förändrad diskursiv och social praktik? En framträdande skillnad från storstadsutredningen 1990 är att problematikens etniska segregationsmönster diskuteras alltmer även om det fortfarande främst ses som en klassfråga. Det märks inte enbart på grund av att

¹⁰⁰ SOU 1996:55:126f

¹⁰¹ SOU 1997:118:73, Ericsson, Molina & Ristilammi, 2002:28

¹⁰² Prop. 1997/98:165:22

¹⁰³ SOU 1997:118:73

¹⁰⁴ Prop. 1997/98:165:22

etnisk diskriminering behandlas, och att dess klassrelaterade aspekter om arbetslöshet och ojämna resursfördelning sammanlänkas med invandrades generellt sämre maktpositioner i samhället, utan även på andra resonemang. De områden som uppfattades som socioekonomiskt utsatta och utbildningsmässigt eftersatta benämns ofta synonymt med "invandrardominerande" eller "invandrantäta" stadsdelar. Storstadskommittén uppmärksammar vidare att det i Sverige höll på att växa fram en ny typ av klasssamhälle efter etniska linjer, och konstaterade att det fanns ett starkt samband mellan socialbidragstagare, utlandsfödda och låginkomsttagare.¹⁰⁵ Eftersom Storstadskommittén inte problematiserar invandrarnas situation ytterligare, och att förslag till åtgärder i princip enbart riktas mot arbetslösa, lågutbildade och socialbidragstagare i geografiskt avgränsade områden, blir budskapet att segregationsprocessernas relationella karaktär varken analyseras eller tas på fullt allvar. Trots att problemformulering och målsättningar har förändrats allteftersom debatten har förändrats och ny forskning framträtt, anknuter inte åtgärderna till diskriminering även om att det är ett av politikens syften. Även den retorik som syftar till att vara positiv representerar implicit vissa bostadsområden och dess invånare som "outvecklade".

Boendesegregationens diskursiva praktik har huvudsakligen behållit sin tendens att utpeka avvikande områden och dess invånare som segregerade utifrån strukturella och kulturella orsaksförklaringar. Skillnaden är att de inte beskrivs som "segregerade" utan som att befinna sig i "utanförskap" vilka behöver bli "delaktiga" i samhällsgemenskapen. Att utpeka vissa grupper som att befinna sig i utanförskap upprättar den imaginära skiljelinjen mellan vissa grupper i förhållande till normen om det arbetsföra, solidariska majoritetssamhället. Särskilt den etniska boendesegregationsfrågan har betraktats som ett resultat av invandrades bristande integration: "[g]runden för individers integration är språket, kunskaper om samhället, svensk social kompetens och tillträde till arbetsmarknaden".¹⁰⁶ De måste göras delaktiga genom riktade åtgärder där de vävs in i en maktapparat som ska forma dem efter samhällets behov. Samhällets institutioner reglerar på olika sätt de medborgare som uppvisar ett icke-önskvärt beteende, vilket anses ha utvecklats i områden med en koncentration av fattiga, arbetslösa och invandrare. Detta hör ihop med att det betraktas som ett "slöseri med mänskliga resurser" när individer står utanför arbetsmarknaden och "undergräver välfärden". De ska, allt enligt folkhemstanken, stå till samhällets förfogande och "bidra till den samhällsekonomiska utvecklingen" som den svenska välfärden bygger på.¹⁰⁷ Implicit blir de representerade som en börda som kräver statliga myndigheters inblandning för att inte kosta samhället dess välfärd och internationella konkurrenskraft. I diskursiv praktik från tidigare perioder ramades legitimeringen av vissa gruppers disciplinering in genom att framhäva en omsorg om att individen skulle bli delaktig och medansvarig i den nationella samhällsgemenskapen. Det pratades enbart implicit om människornas skyldigheter gentemot staten – att bli en resurs, en kropp för samhället att nyttja.

Trots en relationell diskurs som erkänner makthierarkier blir storstadspolitikens slutliga budskap att boendesegregationens problematik är belagd till brister hos specifika områden och dess invånare. Detta är ett uttryck för att författarna talar utifrån en viss maktposition som påverkar hur de närmar sig, skriver om och representerar "den andra". Det blir statens skyldighet att disciplinera de medborgare som lever i "utanförskap" (här främst invandrarna) genom riktade

¹⁰⁵ Prop. 1997/98:165:51, SOU 1997:118:37

¹⁰⁶ SOU 1996:55:336

¹⁰⁷ Prop. 1997/98:16:45

åtgärder för att de ska bli produktiva, nyttiga och deltagande medborgare. Istället för att försöka bryta den "sociala, etniska och diskriminerande segregationen" betonas direktiv som snarare verkar för att dämpa boendesegregationens negativa effekter. Diskrimineringsretoriken blir just bara retorik som uteblir rent praktiskt.

4.4 En urban utvecklingspolitik

År 2006 fick Sverige en borgerlig regering och med den fick storstadspolitiken en något annorlunda inriktning. Storstadspolitiken stöptes om till en urban utvecklingspolitik vilken inkorporerades i integrationspolitiken. Det signalerade att nya krafttag togs efter att den tidigare socialdemokratiska jobb- och integrationspolitiken dömdes ut som ett misslyckande av den borgerliga regeringen och fick ta en del av skulden för den fördjupade segregationen i städerna. Den urbana utvecklingspolitiken var större i omfång och inkluderade 38 stadsdelar i 21 kommuner som erbjöds teckna lokala utvecklingsavtal med staten för perioden 2008-2010.¹⁰⁸

En omdaning av politiken lanserades där tidigare "utvecklingsområden" nu kom att refereras till som områden "där utanförskapet är som störst".¹⁰⁹ Nyamko Sabuni, Sveriges nya integrationsminister efter regeringsskiftet 2006, menade att det skulle innebära en politik som fokuserade på utanförskap istället för invandrarskap.¹¹⁰ Hur har man då inom politiken mätt utanförskap? Vad som presenteras vara förknippade med en uppfattning om utanförskapsområden är återkommande faktorer som hög arbetslöshet, låg förvärvsfrekvens och socialbidrag,¹¹¹ och liksom tidigare är det miljonprogramsområdena som sammankopplas med dessa omständigheter. Det är således främst socioekonomiska variabler som tas i beaktande men som i likhet med storstadspolitiken uppmärksammas ha en framträdande etnisk dimension. Att vara invandrare och leva i segregerade områden benämndes i moderaternas rapport Där utanförskapet är som störst som "ett dubbelt utanförskap",¹¹² vilket kan tolkas som att invandrarskapet uppfattas som något negativt, något som gör dem "extra" segregerade.

Att det är utanförskapsområdena och dess invånare som ska integreras framhålls kanske till och med tydligare i den urbana utvecklingspolitiken då deras utanförskap benämns som ett integrationsproblem.¹¹³ Politiken uppvisar en endimensionell syn på integration genom att fortsätta rikta resurser till miljonprogramsområden. Generella åtgärder varvas med selektiva men där det särskilt är invandrarna i de utsatta områden som pekas ut för utbildning, förhöjda språkkunskaper och utveckling. Sabuni framhåller att satsningar på arbete och språkkunskaper är inkörsporten för invandrares etablering som ska hjälpa till att ge "[e]n känsla av tillhörighet och

¹⁰⁸ Nya moderaterna, 2008:6, 18, Integrations- och jämställdhetsdepartementet, "Lokala utvecklingsavtal för minskat utanförskap"

¹⁰⁹ "Där utanförskapet är som störst" är titeln till moderaternas forskningsartikel från 2008 om utanförskapsområden och integration, framtagen av arbetsgruppen Mot utanförskap och segregation med undergruppen Integration och arbete

¹¹⁰ Sabuni, 2007

¹¹¹ Nya moderaterna, 2008:16

¹¹² Ibid:11

¹¹³ Skr. 2008/09:24:43

medborgarskap till det nya landet”.¹¹⁴ Det handlar om att bryta deras utanförskap och inte i lika stor grad de mekanismer som orsakar segregationsmönstrens etniska klassdimension. På frågan hur moderata arbetsgruppen ”Integration och arbete” ser på segregationen i Sverige nämns uteslutande invandrades situation och deras språkliga och kulturella bakgrund, vilka anses vara ett hinder för dem på arbetsmarknaden. Diskriminering nämns inte i detta sammanhang. Målet är att de ska bli delaktiga i det svenska samhället.¹¹⁵ Tanken är att invånarna ska förflyttas från ett ställe till ett annat – in till samhällsgemenskapen. I den rådande debatten klassas de fortfarande som segregerade problemgrupper varav staten sätter in miljardbelopp för deras disciplinering att bli goda, arbetsföra och delaktiga medborgare. Det är anmärkningsvärt att det i den diskursiva praktiken gällande integrationspolitiken betonas att det är en integrationspolitik för alla, när det i fråga om boendesegregation blir en riktad politik till invandrarna utan att samhällets grad av delaktighet i segregationsprocesserna erkänns. I motsats till vad Sabuni hävdar är tanken om utanförskap byggt på tanken om invandrarskap, varför den diskursiva praktiken inte kan tala om det ena utan att utesluta det andra.

Bilden är dock inte så endimensionell. En förklaringskälla som har getts ett större utrymme i den urbana utvecklingspolitiken i jämförelse med storstadspolitiken är etnisk diskriminering. Det finns en tydligare målmedvetenhet att bekämpa diskriminering, både genom en övergripande lagstiftning och förstärkt Diskrimineringsombudsman, samt genom att jobba med myndigheters och övriga arbetsgivares arbete mot diskriminering. Vidare framhålls att kunskapen om mekanismerna bakom diskriminering måste förbättras.¹¹⁶ Vad som kan konstateras är att diskriminering nämns som en orsaksförklaring till segregationsmönstren och där åtgärderna också riktas mot att bekämpa makthierarkier i samhället. Dock är det som vi ska se enbart den direkta diskrimineringen som erkänns medan andra dimensioner som den strukturella diskrimineringen utesluts.

4.4.1 Reproduktion av makthierarkier

Under tvåtusenålet drog en stor forskningsvåg igång som ämnade kartlägga den strukturella etniska diskrimineringens omfattning inom skola, arbetsmarknad, boende, media etc.¹¹⁷ De två mest omtalade utredningarna var Det blåa glashuset – strukturell diskriminering i Sverige med Paul Lappalainen som särskild utredare, och Masoud Kamalis betänkande Integrationens svarta bok (SOU 2006:79). Kamalis utredning innehöll också flertalet delrapporter som ingick i arbetsgruppen om ”Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering”. Medverkade gjorde också några av landets mest framträdande forskare som redogjorde för hur strukturell diskriminering tar sig i uttryck inom olika samhällsområden. Utredningen ledd av Lappalainen konstaterar att boendesegregation delvis har uppkommit på grund av strukturell diskriminering på

¹¹⁴ Sabuni, 2007

¹¹⁵ Integration och arbete, ”Hur ser ni på segregationen i Sverige idag?”

¹¹⁶ Skr. 2008/09:24:22f, 34, 44, 53

¹¹⁷ Strukturell diskriminering avser hur samhällets institutioner genom hur det är organiserat, dess ordning och normer diskriminerar personer på grund av etnicitet. Kamali menar att diskrimineringen oftast är indirekt och oavsiktlig, och att den är baserad på ideologier som bidrar till exkluderingen av vissa grupper från arbete etc. Kamali, 2005:32

arbetsmarknaden. Forskningen visar att politiker särskilt har betonat invandrares kulturella egenskaper när det kommer till att förklara arbetsmarknadens etniska ojämlikheter.¹¹⁸ Det har framträtt även i denna undersökning, och det är en praxis som lever kvar i den urbana utvecklingspolitiken. När strukturella förklaringar inte räcker till (såsom bristande bostads- och stadsbyggnadspolitik eller förhållanden på arbetsmarknaden) så anges orsakerna till (det dubbla) utanförskapet som att bero på bristfälliga språkkunskaper eller invandrares vistelsetid.¹¹⁹ I vissa fall kan krav på goda kunskaper i svenska vara berättigade krav, men utredningen visar att högre krav på perfekt svenska ibland ställs i fall där det inte är nödvändigt och att det är ett uttryck för etnisk diskriminering. Det handlar om arbetsgivares uppfattning och värderingar av utrikes födda individers kompetens. Utredningen lyfter också fram forskning som visar på att strukturell diskriminering gör sig gällande även på bostadsmarknaden.¹²⁰

Trots att utredningarna drogs igång på order av regeringen erkänns inte existensen av strukturell diskriminering i regeringens skrivelse för integration *Egenmakt mot utanförskap – regeringens strategi för integration* (skr. 2008/09:24). Att inte erkänna diskrimineringens omfattande karaktär är att låta processen fortgå, där likheter och olikheter tar sig i uttryck genom strukturell diskriminering utifrån en normerande "svenskhet". Det bidrar således till en reproducerande diskursiv och social praktik där maktpositioner mellan olika grupper fixeras och normaliseras. Den strukturella diskriminering kan argumenteras för att vara mer skadlig eftersom den inte alltid tar sig i uttryck på ett lika konkret sätt som den direkta. Den vilar istället på antaganden om "vi" och "dem" som har blivit så befästa i samhället att de tas för givna och kan vara svåra att punktera. Forskningen levererade bilder av en verklighet som regeringen inte vill erkänna existerar och som inte passar in i den svenska självbilden. Att inte erkänna och ifrågasätta den systematiska diskrimineringens omfattning bidrar till att invandrare läses fast i en underordnad maktposition.

Det kan således diskuteras hur effektiv en politik som ska motverka makthierarkier som tar sig i uttryck genom diskriminering är om politiken inte erkänner den strukturella diskrimineringens existens. Mona Sahlin, Sveriges integrationsminister från 2002 till 2006, medgav 2004 att tidigare integrationspolitik varit för fokuserad på bristande egenskaper hos individerna när majoritetssamhällets exkluderande strukturer borde ha uppmärksammats. Hon erkände existensen av en strukturell diskriminering som fortfarande baserar sig på en gammal assimileringstanke för individer som uppfattas som avvikande, och att hon tidigare haft fel.¹²¹ Utvecklingen av konceptualiseringen av boendesegregation inom politiken kan således befinna sig i en brytningsperiod. Konceptualiseringen har dock till övervägande del fortsatt på den bana som representerar vissa individer som problem. Föreställningar om boendesegregationens problematik är således markant påverkat av samhälleliga makthierarkier utifrån klass och etnicitet i hur den historiskt har konstruerats och utvecklats. Dessa maktpositioner har dock framträtt som normala och har därför inte blivit ifrågasatta på ett seriöst sätt i den politiska diskursordningen. Diskrimineringsretoriken har vunnit alltmer terräng i den politiska debatten, men vi ser fortfarande en diskursiv praktik där den strukturella diskrimineringen ännu inte fått ett politiskt genombrott. En politik som reproducerar asymmetriska maktstrukturer i den diskursiva och

¹¹⁸ SOU 2005:56:210

¹¹⁹ Skr. 2008/09:24:18, 20, 51

¹²⁰ SOU 2005:56:279f, 335

¹²¹ Stenberg, 2004

sociala praktiken kommer troligen förhindra en realisering av den urbana utvecklingspolitikens jämlikhetsmål, och målet att bryta segregationen i samhället.

5 Vem talar och vem talar inte?

Kapitel fyra ägnades åt att undersöka politiska offentliga texter för att komma åt hur staten har konceptualiserat boendesegregation som ett samhällsproblem. Representationen av de individer som blivit föremål för politiken medan andra har utelämnats har varit av särskilt intresse för att tydliggöra hur makthierarkier får politiskt utrymme. För att återkoppla till uppsatsens frågeställning, har fokus fram tills nu legat på konceptualisering och kommer i detta kapitel mer betona konstruktionen av ett samhällsproblem. Hur ett fenomen konceptualiseras som problematiskt har mycket att göra med vilka som skapar diskursen och ges utrymme att tala.

5.1 Tolkningsföreträde och identitetskonstruktion

Hur en viss bild av ett problem och dess subjekt framträder har att göra med vilka aktörer som har tolkningsföreträde över diskursen, det vill säga att definiera vad som är ett problem, hur det tar sig i uttryck, hur det ska åtgärdas etc. De olika positioner som olika grupper har i en maktstruktur påverkar i hög grad diskursens utformning. Det påverkar också hur olika grupper representeras och identifieras i förhållande till varandra. Som Kamali och Paulina de los Reyes uttrycker det har diskursen, och därmed också tolkningsföreträdet i konstruktionen av diskurs, lika mycket att göra med att utesluta och tysta ner vissa tolkningar, röster och synsätt medan andra framhålls.¹²²

Problemframställningen handlar lika mycket om en process som producerar identiteter för "de andra" som det handlar om att framställa vissa karaktäristiska identifikationer för ett "vi". Maktrelationer mellan olika grupper bygger på att det finns ett slags motsatsförhållande mellan "vi" och "dem", där det ena förutsätter det andra och därmed inte kan förstås utan att sättas i relation till varandra. Det är den mening som skapas i diskursiv och social praktik som ger "vi" och "dem" dess innehåll. Detta tar sig bland annat i uttryck genom dominansförhållanden som påverkar utformningen av diskurs och hur olika grupper representeras. I konstruktionen och konceptualiseringen av boendesegregation har idéer om svenskhet varit fundamentalt. Katarina Mattsson benämner "svenskhet" som en position i ett maktlandskap och menar att det är "en distinkt social position [som] ger vissa människor exklusiva möjligheter att till exempel uttala sig och få tillgång till sammanhang som är stängda för andra".¹²³ Det är en privilegierad position som

¹²² Kamali & de los Reyes, 2005:16

¹²³ Mattsson, 2005:148

bland annat innebär ett tolkningsföreträde att kategorisera och definiera identiteter och problem utefter en normerande svenskhet.¹²⁴ Att klargöra vem som har tolkningsföreträde att utforma diskursen om boendesegregation är viktigt i syfte att synliggöra den maktordning utifrån vilken politiker har definierat och kategoriserat vissa människor som problem, avvikande och som att leva i utanförskap. De är utifrån dessa "imaginära" uppfattningar som vissa grupper har reducerats till aktörer utan initiativkraft och blivit föremål för disciplinering.

5.2 Underifrånperspektiv och dess praktiska realisering

Att ha ett underifrånperspektiv medför att de boende i större mån kan komma till tals och påverka politikens utformning efter deras önskemål och behov. De får därigenom en större möjlighet att påverka diskursen. Storstadsutredningen 1990 var den första utredningen att föreslå att boendesegregation skulle ses utifrån ett underifrånperspektiv. Ett underifrånperspektiv har sedan dess genomgående förespråkats inom storstads- och den urbana utvecklingspolitiken. Det har främst handlat om en ambition att skapa en dialog mellan beslutsfattare och de boende angående arbetsmarknads- och utbildningsinsatser. Tanken är att politiken ska ha ett lokalt perspektiv utifrån områdenas specifika förutsättningar och behov, och där de boende ska engageras och ta mer ansvar för områdenas utveckling.¹²⁵ Utifrån detta kan man dra slutsatsen att det funnits en avsikt hos myndigheter att låta de boende få komma till tals och vara delaktiga i problemformuleringen. Det kan liknas vid en förhandlingsprocess över mening och innehåll.

Palander intervjuade flertalet tjänstemän som jobbade med att förverkliga storstadspolitiken, vilket resulterade i en undersökning som påvisar bristerna mellan retorik och praktik. Underifrånperspektivet verkar främst ha handlat om att få de boende engagerade i åtgärdsprogram som redan fastställts.¹²⁶ Underifrånperspektivet kan därmed sägas vara villkorat. Integrationsverkets slutrapport "Vad händer med 'Blommanpengarna?'" kommenterar också bristerna i åtgärdernas lokala förankring och att det är väldigt ovanligt att de initieras av lokala boende eller andra lokala aktörer. De boendes möjligheter att delta och påverka har således inte varit en prioritet trots att deras kompetens på området har framhållits.¹²⁷ Min tolkning är att underifrånperspektivet främst haft som ändamål att skapa en känsla av samhörighet mellan de boende för att bryta det utbredda främlingskapet och människors isolation. Vidare förväntas problemen minska om de boende känner ansvar för sitt närområde. I det stora hela handlar det således om att väva in dem i den svenska "imaginära" samhällsgemenskapen; folkhemmet. Tolkningsföreträde över vad som är ett problem och hur dess subjekt identifieras reserveras därmed statliga myndigheter. Även om det kan tyckas vara statliga myndigheters jobb att definiera och åtgärda samhällsproblem står de inte opåverkade inför samhälleliga makthierarkier. Det påverkar hur de framställer och representerar de individer som blir föremål för politiska åtgärdsprogram.

¹²⁴ Mattsson, 2005:141

¹²⁵ Se exempelvis SOU 1990:36:155, 160, samt SOU 1998:25:158

¹²⁶ Palander, 2006:245f

¹²⁷ Integrationsverket, 2000:10f, SOU 1990:36:154

6 Diskussion och avslutande reflektioner

Uppsatsen har haft som mål att klargöra hur den svenska staten har konstituerat och konceptualiserat boendesegregation som ett samhällsproblem sedan år 1950 fram till 2009. Detta har gjorts med hjälp av kritisk diskursanalys som teoretiskt och metodiskt ramverk i syfte att synliggöra föreställningar om problematikens karaktär och politikens subjekt. Vad som har framgått har varit att den diskursiva praktiken fortsätter att reproducera etablerade makthierarkier längs etnicitet och klass. Den bild av miljonprogramsområden och dess invånare som politiken förmedlar har konstruerats utifrån uppfattningar om avstånd, likheter och olikheter till en svensk norm. Det handlar om markörer som talar om en nationell självbild utifrån föreställningar om det svenska folkhemmet och välfärdsstaten. Den innehåller visioner om hur svenska medborgare ska vara en del i och bidra till folkhemmet. Ideologin är sammanlänkad med en moderniseringstanke om ett förbättrat Sverige under paroller som att alla ska vara jämlika och ha jämställda levnadsvillkor. Det handlar också om etniska markörer som språk och kultur som inom politiken har använts för att skapa skiljelinjer mellan olika gruppers kunskaper och kompetens. Skapandet av skiljelinjen mellan vilka som ska integreras och vilka som ska integrera har att göra med tolkningsföreträde och makthierarkier i samhället, och medför att föreställningar om en sådan ordning normaliseras och görs dominanta.

Problemet har främst betraktats som ett socioekonomiskt integrationsproblem, men då det under femtiotalet var fattiga arbetare som skiljdes ut har invandrarna idag tagit deras plats. Hur man inom politiken har institutionaliserat en praxis för att disciplinera betraktat avvikande grupper kan jämföras med hur tattarna och zigenarna skiljdes ut och gjordes till avvikande grupper som behövde integreras. En grupp har bytt ut en annan grupp, men alla har fyllt samma funktion i att upprätthålla en nationell diskurs om ett överlägset "vi". På senare tid har en medvetenhet om etnisk diskriminering och boendesegregationens relationella problematik framträtt i den politiska diskursordningen. Dock erkänns inte diskrimineringens strukturella omfattning vilket normaliserar asymmetriska maktförhållanden som kommer till uttryck ideologiskt och normmässigt i diskursiv och social praktik. Genom att en ideologisk uppdelning i ett överlägset "vi" och ett underlägset "dem", ett integrerar "vi" och ett segregerar "dem", tillåts fortgå medför det en fortsatt stigmatisering av vissa områden och dess invånare.

6.1 Ideologiska, sociala och politiska konsekvenser

Frågan om boendesegregation tar upp hur förverkligandet av ekonomisk välfärd historiskt har inneburit en inkluderande och exkluderande praxis som skapat gränser mellan vilka grupper som

ska bli föremål för åtgärder, och vilka som redan uppfyller normen. Myndigheter vill nog gärna se sig själva som att verka för jämlika levnadsvillkor när de i själva verket kanske stjälpes mer än vad de lockar med solidaritet och gemenskap. Politiken har handlat om att eliminera skillnader mellan "fattiga" och "rika", mellan "invandrare" och "svenskar", men har gjort det genom en exkluderande praxis som har kommit att handla om de barriärer som kulturella skillnader antas ha för politikens realisering. Samtidigt som folkhemstanken om den moderna välfärdsstaten talar om en inkluderande gemenskap som ska verka för allas välfärd, ska detta ske genom att först tillämpa en exkluderande praxis i syfte att integrera de som lever i utanförskap. Det blir en paradox. Frågan är om en exkluderande politik, där vissa grupper ideologiskt utestängs genom att definieras utifrån en hotbild som säger dem vad dem inte är, kan integrera?

Rent ideologiskt blir tanken motsträvig. Att inkludera genom att exkludera kan kanske i bästa fall innebära att grupperna får tillträde till en uppfattad nationell gemenskap till vis del. Så länge invandrades kulturella egenskaper utpekats och döms ut som en orsak till deras livssituation kommer dessa grupper troligtvis att fortsätta nekas inträde till den nationella gemenskapen. Ett fortsatt "vi-och-dem" tänkande som ideologiskt håller sig kvar vid idén om assimilation kommer medföra att olika maktförhållanden reproduceras diskursivt som socialt. Det finns uttryck i människors relationer, politikens utformning, på arbetsmarknaden etc. Dock inte sagt att politiken kan hjälpa individer att förbättra sin levnadssituation, men i ett större perspektiv handlar det om att föra en politik som inte gör invandrare (eller andra grupper) till en andra klassens medborgare som aldrig riktigt blir "svenskar". En politik som håller kvar vid ett tänk om andra, tredje eller fjärde generationens invandrare är inte hållbar när invandrades levnadsvillkor delvis bestäms efter denna kategorisering. Den svenska självbilden kan därmed argumenteras för att vara skadlig för den svenska ekonomin om den i slutändan befäster skillnader mellan olika inhemska grupper som kan bidra till den ena gruppens diskriminering.

Slutsatserna och reflektionerna bygger på ett diskursteoretiskt perspektiv som utgår ifrån att föreställningar om boendesegregation, integration respektive segregation, samt identiteter, skapas i en diskursiv och social praktik, och att det är ett uttryck för makt. Det är ett socialkonstruktivistiskt synsätt som menar att konstruktioner av mening är föränderliga och inte givna. En svårighet med ett diskursteoretiskt perspektiv är hur dess applicering på ett samhällsfenomen som boendesegregation kan omvandlas till politisk retorik och konkreta politiska riktlinjer. Några slutsatser som kan dras av ovanstående analys är emellertid att starkare krafttag mot strukturell etnisk diskriminering i samhället måste sättas in för att vi ska lyckas komma tillrätta med den tilltagande segregationen i storstäderna. Istället för att söka orsakerna till boendesegregation inom vissa avgränsade områden krävs åtgärder som jobbar med diskriminering på bostads- och arbetsmarknad som samhället i stort. Det räcker inte med att enbart försöka påvisa att strukturell diskriminering finns och hur den tar sig i uttryck, även om det kan vara ett första steg till att få politiker (och majoritetssamhället) att acceptera dess existens. Ytterligare en slutsats är att ett tydligare underifrånperspektiv inom förd politik behövs. Dock hjälper inte nödvändigtvis analysperspektivet i sig med att komma fram till hur ett sådant åtgärdsprogram skulle se ut rent praktiskt. Det är emellertid ett redskap som kan användas för att föra en diskussion kring de samhälleliga strukturer vi lever i och påverkas av, samtidigt som det kan leda vidare till en diskussion om vad för typ av samhälle och framtid vi vill leva i.

Referenser

Litteratur

- Andersson, Roger, 2007. "Boende och segregation". I: antologin Etnicitet – Perspektiv på samhället. s. 144-166
- Broberg, Gunnar & Tydén, Mattias, 2005. Önskad i folkhemmet – rashygien och sterilisering i Sverige. Stockholm: Dialogos Förlag
- Catomeris, Christian, 2004. Det ohyggliga arvet – Sverige och främlingen genom tiderna. Stockholm: Ordfront
- Ericsson, Urban, Molina, Irene & Ristilampi, Per-Markku, 2002. Miljöprogram och media – föreställningar om människor och förorter. En samproduktion mellan Riksantikvarieämbetet och Integrationsverket.
- Fairclough, Norman, 2003. Analysing Discourse – Textual Analysis for Social Research. London: Routledge
- Foucault, Michel, 2003. Övervakning och straff. Fjärde upplagan. Lund: Arkiv Förlag
- Hjerm, Mikael, Peterson, Abby et al. 2007. Etnicitet – Perspektiv på samhället. Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Joseph, John E., 2004. Language and Identity – National, Ethnic, Religious. New York: Palgrave Macmillan
- Larsson, Jan, 1994. Hemmet vi ärvde – om folkhemmet, identiteten och den gemensamma framtiden. Stockholm: Bokförlaget Arena
- Lindgren, Simon, 2007. Sociologi 2.0. Malmö: Gleerups Utbildning AB
- Mills, Sara, 2002. Discourse. 3rd ed. London: Routledge
- Molina, Irene, 1997. Stadens rasifiering – etnisk boendesegregation i folkhemmet. Uppsala Universitet: Geografiska regionstudier nr 32
- Månson, Per (red.), 2007. Moderna samhällsteorier – traditioner, riktningar, teoretiker. Sjunde upplagan. Norstedts Akademiska Förlag
- Peterson, Abby & Ålund, Aleksandra, 2007. "Etniciteter: Ras, kön, klass, identiteter och kultur". I: antologin Etnicitet – Perspektiv på samhället. s. 11-22
- Palander, Camilla, 2006. Områdebaserad politik för minskad segregation – En studie av den svenska storstadspolitiken. Uppsala Universitet: Geografiska Regionstudier nr. 66
- Svanberg, Ingvar & Tydén Mattias, 1999. I nationalismens bakvatten. Om minoritet, etnicitet och rasism. Lund: Studentlitteratur
- Urban, Susanne, 2005. Att ordna staden. Lund: Arkiv Förlag
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise, 2000. Diskursanalys som teori och metod. Lund: Studentlitteratur

Offentliga dokument och rapporter

- Andersson, Roger, 2004(a). Migration till integration? En studie av flyktingar som lämnat de svenska storstäderna. Uppsala Universitet: Institutet för bostads- och urbanforskning. Bilaga till Rapport Integration 2003
- Andersson, Roger, 2004(b). Områdesbaserade interventioner i utsatta bostadsområden – reflektioner kring ett europeiskt forskningsprogram, UGIS. Uppsala Universitet: Institutet för bostads- och urbanforskning. Bilaga till Rapport Integration 2003
- Integrationsverket, 2000. Vad hände med Blommanpengarna? – Slutrapport. Integrationsverkets rapportserie 2000:10
- Kamali, Masoud, 2005. "Ett europeiskt dilemma – strukturell/institutionell diskriminering". I: SOU 2005:41, s. 29-59
- Kamali, Masoud & Paulina de los Reyes, 2005. "Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering". I: SOU 2005:41, s. 7-26
- Mattsson, Katarina, 2005. "Diskrimineringens andra ansikte – svenskhet och "det vita västerländska". I: SOU 2005:41, s. 139-153
- Molina, Irene, 2005. "Rasifiering – ett teoretiskt perspektiv i analysen av diskriminering i Sverige". I: SOU 2005:41, s. 95-109
- Nya Moderaterna, 2008. Där utanförskapet är som störst.
- Regeringens proposition 1997/98:165, 14 maj 1998. Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet
- Regeringens proposition 1997/98:16, 11 september 1997. Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik
- Regeringens skrivelse 2008/09:24, 25 september 2008. Egenmakt mot utanförskap – regeringens strategi för integration
- Regeringens skrivelse 2001/02:129, 14 mars 2002. Integrationspolitik för 2000-talet
- SOU 2005:56. Det blågula glashuset – strukturell diskriminering i Sverige. Red: Paul Lappalainen
- SOU 2005:41. Bortom Vi och Dom – Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering Red: Kamali, Masoud & Paulina de los Reyes
- SOU 1998:25. Tre städer – en storstadspolitik för hela landet
- SOU 1997:118. Delade städer
- SOU 1996:55. Sverige, framtiden och mångfalden
- SOU 1990:36. Storstadsliv. Rika möjligheter – hårda villkor
- SOU 1990:20. Valfärd och segregation i storstadsregionerna

Internet

- Integration och arbete. "Hur ser ni på segregationen i Sverige idag?"
http://www.moderat.se/web/89729f63-2c2c-483a-95ed-1123f0c264c9_1_1.aspx (hämtat 090407)

Integrations- och jämställdhetsdepartementet, 4 september 2008. "Lokala utvecklingsavtal för minskat utanförskap", pressmeddelande. <http://www.regeringen.se/sb/d/10332/a/110258> (hämtat 090410)

Stenberg, Ewa, 31 maj 2004. "Sahlin har ny syn på integration". I: Dagens Nyheter. <http://www.dn.se/nyheter/politik/sahlin-har-ny-syn-pa-integrationen-1.274742> (hämtat 090419)